

De Leraar

Lotte Brunt

Voor alle leraren en alle leerlingen

Voorwoord

Het begint en eindigt met de leraar¹

Er is veel onderzoek gedaan naar de factoren die bijdragen aan goed onderwijs en positieve leeruitkomsten, maar er is maar één ding dat telt tijdens de les zelf, en dat is de leraar. In die 45 of 60 minuten dat een klas onderwezen wordt door een leraar, bepaalt de leraar het verloop van de geschiedenis. Leerlingen hebben weliswaar hun individuele bagage en er zijn allerlei randvoorwaarden op basis waarvan de les zijn vorm krijgt, maar wat we vergeten is dat een leraar *tijdens de les* alle macht heeft. Dat is niet relatief, al ervaren leraren hun eigen macht zelf soms wel als relatief. Maar dat is ze niet, en leerlingen ervaren de macht van leraren al helemaal niet als relatief.

Wie je bent, voor een leerling, op het moment dat je voor de klas staat, is god. Je beschikt over de te leren informatie, je beschikt over de middelen om de leerling te laten slagen of falen, je bepaalt welke normen en waarden gehanteerd worden, je bepaalt wie daaraan voldoet en wie gecorrigeerd wordt, je bent het enige voorbeeld van een mens dat gedurende de korte tijdsspanne van een les relevant is voor een leerling. Het gewicht dat daaraan hangt kan niet overschat worden. Zelfs wanneer leraren dat gewicht niet voelen: hun positie heeft dat gewicht, vanuit het perspectief van de leerling, wel. Een leerling heeft het daarom nodig dat een leraar optimaal presteert. Als een leraar zichzelf daartoe niet verplicht, is de leerling daarmee automatisch benadeeld.

Je onderwijst vooral jezelf

Als leraar onderwijs je, naast de stof, vooral je eigen mens-zijn. Ik weet van mijn voormalige leraren nog steeds wat voor mensen het waren, en hoe ze met mij omgingen, veel meer dan dat ik de dingen nog weet die ze me ooit hebben geprobeerd te leren en waar ik voldoende voor heb gehaald. Kennelijk wist ik het ooit goed, wat ze mij verteld hebben, maar ik weet het nu niet meer. De conferentie van Jalta, wat dat ook weer was? Al sla je me dood. Maar ik weet nog wel de blikken van mijn leraar geschiedenis, hoe hij zich bewoog, wat hij belangrijk vond, hoe hij ons hielp om dingen te onthouden, wat hij leuk vond, hoe hij sprak. Hij heeft veel meer zijn mens-zijn op mij overgebracht dan zijn kennis, en dat is wat alle leraren doen.

Leraren zijn niet belangrijk om het vak dat ze doceren. Leraren zijn belangrijk om zichzelf. Ze hebben de unieke kans om leerlingen een voorbeeld van mens-zijn te geven dat afwijkt van de belangrijkste

¹ Overall waar in dit boek leraar staat, wordt ook lerares, leerkracht, begeleider, begeleidster, docent, en docente bedoeld. Overall waar leerling staat, wordt ook leerlinge, jongen, meisje, puber, stagiair, stagiaire, adolescent, student, en studente bedoeld.

voorbeelden van mens-zijn die leerlingen hebben: hun eigen ouders. Alleen leraren kunnen, doordat leerlingen van hen afhankelijk zijn en ze dus 'moeten' luisteren, via een hiërarchische relatie aan leerlingen overbrengen wat het betekent om een mens te zijn, en wat het betekent om vanuit een hiërarchische relatie het goede te doen jegens degenen die afhankelijk van je zijn. Natuurlijk hebben leerlingen meer voorbeelden van mens-zijn in hun leven dan alleen hun ouders. De buurvrouw, opa en oma, ouders van vriendjes en vriendinnetjes, dat kunnen allemaal voorbeelden zijn. Maar de afhankelijkheidsrelatie tussen een kind en een volwassene komt, buiten het gezin, nergens anders zo duidelijk naar voren als op school.

Waarom is het belangrijk om afhankelijk te kunnen zijn?

Als een mens niet afhankelijk kan zijn, kan hij niet leven. Dan is hij altijd bezig met zijn zelfbehoud en met niet te vertrouwen op andere mensen, omdat hij denkt dat andere mensen uiteindelijk niet voor hem gaan betekenen wat hij nodig heeft. Dat is een naar binnen gekeerde levenshouding en ook niet realistisch. Want niemand kan leven zonder vroeg of laat mensen iets voor hem te laten betekenen. Een mens die leeft in de veronderstelling dat hij het allemaal zelf moet doen leeft egocentrisch, is niet solidair, is bezig met het zekerstellen van zijn eigen veiligheid en heeft een tunnelvisie wat betreft de bredere maatschappij en de toekomst. Zulke mensen zijn niet de mensen waar een stad, of een land, of een wereld op gebouwd wordt. Het is daarom belangrijk dat kinderen in veiligheid leren afhankelijk te kunnen zijn en dat doen ze wanneer autoriteitspersonen betrouwbaar zijn. En de enige plek waar ze dit kunnen leren, die niet het gezin is, is de school. Dat is de zwaarte van het beroep.

Zwaarte

De zwaarte van het beroep moet je aankunnen. Als je niet van jezelf gelooft dat je een moreel baken kunt zijn in het leven van leerlingen, kun je er beter niet aan beginnen. Onzekerheid mag altijd, maar ergens diep van binnen moet bij leraren wel het zelfvertrouwen bestaan dat hoe zij met zichzelf en het leven en andere mensen omgaan, juist is. Het blijven zweven in een vaag 'Alles is relatief, geef jullie mening maar want die is even belangrijk als de mijne', helpt niemand. Leerlingen zitten in een klas voor leiding en die leiding bied jij als leraar, vanuit de overtuiging dat je weet hoe dat moet. Dit heeft niets te maken met geloven in je eigen gelijk of denken dat je alles weet. Hoe zekerder je bent van je identiteit, hoe meer open je - als het goed is - juist staat voor de meningen van anderen. Alleen: het is belangrijk om een plek te hebben in jezelf, waar je altijd kunt terugvinden wie je bent. Om een toetssteen te hebben, een vaste plek, of een anker, waarnaar je terug kunt keren bij onzekerheden, waar je kunt overpeinzen wat er gebeurt, waaruit je kracht kunt putten voor de volgende stap, en waar je menszijn als onbetwist goed bevestigd wordt.

Zonder deze dingen kan een leraar een klas niet aan, laat staan leiden, laat staan naar een hoger plan brengen. Leraar zijn grijpt veel dieper in op de mens dan het lijkt en daarom is het nodig dat een leraar zijn zaakjes in zichzelf goed op een rijtje heeft. Het is zijn plicht ten aanzien van zijn leerlingen. Voor een leraar is leraar zijn misschien slechts een beroep, maar voor leerlingen is op school zitten gewoon hun leven. Daar moeten we zorgvuldig mee omgaan. Vanuit dat perspectief is dit boek geschreven: om het zelfbewustzijn van leraren te vergroten en hen de moed te geven om de grote schoenen waarin ze staan, te vullen.

Inhoud

De leraar geeft	5
De behoefte van een leerling	5
De rol van de leraar	6
Hoe de dynamiek van wederzijds voeden begint	6
Het vertrouwen in autoriteit	9
Leerlingen leren leren	11
Bevestiging geven.....	11
Niet frustreren is al stimuleren	12
De meerwaarde van een goede leraar	13
De persoonlijke verantwoordelijkheid van een leraar	21
Zelfacceptatie	21
Zelf op weg zijn.....	26
De toekomst van de leerling	32
Zelfstandigheid	32
Geen vrees.....	35
De stem van de leerling.....	37
Slot.....	41
Nawoord	42

De leraar geeft

Zoals een plant wordt geboren om zich te richten naar het licht, zo worden mensen geboren om zich te richten naar dat wat hen aanvaardt, bevestigt, en toestaat om te groeien. Alles in deze wereld komt tot stand door de ingebouwde behoefte van mensen om te groeien en te leren, en de reactie van een liefdevolle autoriteit (vader, moeder, leraar of god) op die behoefte. De behoefte zelf is een gegeven en niet iets wat het individu doet, maar toch moet de eerste reactie op die behoefte, lof zijn: de erkenning dat het goed is dat je er bent en ook dat je iets wilt. Wij kunnen als leraren kiezen of we die liefdevolle autoriteit voor leerlingen zijn of niet. Zo ja dan is onze eerste taak om de goede wil van leerlingen te bevestigen en hen te laten weten dat het goed is dat ze die wil hebben. Als een leraar dat doet, kan een leerling zichzelf helemaal bij die leraar kwijt en pas dan mag je zeggen dat de leraar ook daadwerkelijk een leraar is.

De behoefte van een leerling

De behoefte van een leerling is aanvaard te worden door een leraar. Een leraar kan niet overschatten, hoe een leerling zijn best doet en hoe hard hij bereid is te werken voor goedkeuring. Alles wat een leerling doet komt voort uit die drang, ook negatief gedrag. Sommige leerlingen komen de klas in met zoveel onzekerheid en zoveel nare ervaringen met autoriteit, dat ze er maar gelijk mee beginnen zichzelf onmogelijk te maken. Dat is echt alleen maar een test. Geen test in de conventionele zin van het woord, om te kijken hoe 'sterk' jij bent als leraar en hoe goed je orde kunt handhaven. Het is een test in de menselijke en kinderlijke zin van het woord: 'Accepteer jij mij eigenlijk wel? Accepteer je mij als ik jou wantrouw, als ik faal, als ik te weinig weet, als ik je op de proef stel?'. Er is geen leerling die niet wil voldoen aan wat een leraar van hem vraagt, op dezelfde manier als er geen kind is dat niet wil voldoen aan wat de ouders van hem vragen. Een leerling staat altijd in de 'Wat moet ik doen om te voldoen?'-stand. Maar: trouw is in elke afhankelijkheidsrelatie het belangrijkste en het is logisch dat een leerling die weinig trouw heeft ervaren, eerst wil weten hoe stevig je eigenlijk bent, voordat hij zijn goede wil gaat investeren.

Leerlingen hebben verschillende manieren om dit uit te testen. Ze kunnen cynisch zijn, ze kunnen zich terugtrekken uit het contact, ze kunnen je les na les nauwgezet observeren zonder ook maar één woord te zeggen. Al die manieren wijzen terug naar 1) de wens om te voldoen, en/of 2) de angst om niet te kunnen voldoen, wat in principe ook de wens om te voldoen is. Er is gewoon geen ander gedrag van leerlingen. Ik heb nog nooit een leerling gehad waarbij vroeg of laat een verklaring voor zijn gedrag naar boven kwam die anders was dan: bang zijn om niet te kunnen voldoen. Als een leraar niet in staat is om gedrag van leerlingen daartoe te herleiden, moet hij beter en langer kijken.

Dat is de verantwoordelijkheid van de leraar, en niet die van de leerling. Leerlingen zijn altijd te snappen, en altijd vanuit hun wil om te voldoen en/of de angst dit niet te kunnen.

De rol van de leraar

Het leren van leerlingen begint vanuit de acceptatie door de leraar. De houding van een leraar moet zijn dat iedereen begint met een 10. Een leerling kan niet genieten van de acceptatie van een leraar als hij die zelf heeft moeten verdienen, omdat dat onveilig en onlogisch is. Hoe kan een leerling acceptatie verdienen door iets goed te kunnen? Hij zit toch juist op school om iets nieuws te leren? Hij moet dus geaccepteerd zijn, voordat er ook maar iets geleerd is. Hieruit volgt dat de acceptatie los staat van leerresultaten en hieruit volgt dat een leraar altijd acceptatie uit moet delen, standaard, als voorwaarde voor het leerproces. Het is een valkuil om goede prestaties te belonen, omdat niet alleen degenen met goede prestaties, beloning verdienen hebben. Het is bovendien een valkuil omdat het belonen van goede prestaties niet leidt tot betere prestaties. Onvoorwaardelijke acceptatie leidt tot betere prestaties, omdat de prestaties dan maar bijzaak zijn.

Dit is goed nieuws en slecht nieuws: het is goed nieuws omdat het dus in de macht van leraren ligt om elke leerling aan het leren te krijgen, door het consequent accepteren van wie de leerling is en door die acceptatie onafhankelijk te laten zijn van leerresultaten. En het is slecht nieuws: als een leerling bij jou als leraar niet goed presteert of je krijgt geen toegang tot diegene, dan is het je eigen schuld. Het leren van leerlingen is een directe weergave van hoe vaardig een leraar is in het onvoorwaardelijk accepteren van anderen. Alle andere verklaringen voor het gedrag van leerlingen zijn uitvluchten.

Hoe de dynamiek van wederzijds voeden begint

Het uitgangspunt van een sterke en zich versterkende relatie tussen leraar en leerling is 1) een leraar die onvoorwaardelijk accepteert en 2) de leerling die aanwezig is in het lokaal. Dat is het begin van een gezonde dynamiek. De leerling hoeft in eerste instantie niets anders te zijn dan zichzelf, en hoeft eigenlijk nooit iets anders te zijn dan zichzelf. De leerling zit daar, door de omstandigheden. Hij heeft er niet voor gekozen om geboren te worden, en ook niet om naar school te gaan, en ook niet om in een bepaalde plaats op de wereld naar school te gaan. De leerling is geworpen, zowel het leven in, als een bepaald klaslokaal in. In dat klaslokaal kan dus alleen verwacht worden van de leerling, dat hij er is. Met andere woorden: er kunnen geen verwachtingen zijn aan een leerling. Er kan alleen onvoorwaardelijke acceptatie zijn, die er hopelijk toe leidt dat de leerling gaat groeien en bloeien. Als de leraar een goede leraar is, is dat ook het enige dat de leraar voor de leerling wil. Hij heeft als het goed is geen voorwaarden, geen eigen agenda en geen persoonlijke voorkeuren ten aanzien van

bepaalde personen of persoonlijkheden: hij staat in dienst van de toekomst van de leerling en als, door zijn acceptatie, de leerling tot bloei komt, is zijn doel behaald.

Het is belangrijk om dit goed te begrijpen: leerlingen zijn een leraar niks verplicht. De leraar heeft ervoor gekozen om voor de klas te staan, de leerlingen hebben er niet voor gekozen om er in te zitten. Dit zou, in een relatie tussen volwassenen, als onrechtvaardig worden beschouwd. Als de ene volwassene de andere zou dwingen om bepaald werk te doen, noemen we dat slavernij. Nu is school voor veel leerlingen natuurlijk geen dwang en willen de meeste leerlingen gewoon graag leren. Maar als het puntje bij het paaltje komt hebben ze geen keuze. Op het moment dat de leraar zich wil onttrekken aan de situatie in de klas dan kan hij dat doen, hij kan ander werk gaan doen. Maar een leerling is gedurende een bepaalde tijd van zijn leven verplicht om onder het gezag van het schoolsysteem te staan. Het minste wat leraren dan kunnen doen, is verantwoordelijkheid nemen voor zichzelf en zichzelf aan de hoogst mogelijke eisen houden waar het gaat om rechtvaardigheid en solidariteit. Want als hij het niet doet, doet niemand het en staan er leerlingen bloot aan zijn persoonlijke zwaktes. Dit lijkt voor de hand liggend maar er zijn genoeg leraren die hun ding doen totdat de schoolbel gaat, en dan blij zijn dat de dag voorbij is. Die in hun vrije tijd geen werk steken in zichzelf of de gebeurtenissen met hun leerlingen nog eens kritisch overdenken. Er bestaan leraren die niet begrijpen dat elke handeling die zij doen vormend is voor elk mensenleven dat tijdelijk aan hen is toevertrouwd.

Wat een goede leraar wil, is dat zijn acceptatie van zijn leerlingen de veiligheid voor hen creëert om zo veel en zo vrij mogelijk te leren. Als leerlingen de ruimte innemen die de leraar schept, en durven te gaan groeien, is dat één van de beloningen voor de leraar. Het is ook een beloning wanneer leerresultaten goed zijn. Ook wanneer leerlingen elkaar onderling helpen, wat een weerslag is van de helpende houding van de leraar zelf. Ook is het een beloning wanneer leerlingen van hun leraar gaan houden, en op eigen initiatief om meer informatie en aandacht komen vragen. Op al die manieren krijgt de leraar een beloning voor de getoonde acceptatie van zijn leerlingen en als hij het leren van leerlingen vervolgens blijft stimuleren, wordt deze dynamiek alleen maar sterker. Er ontstaat steeds meer vertrouwen, er ontstaat vrijheid in het contact tussen leraar en leerlingen, er ontstaat een sociale norm waarbij elke leerling tot zijn recht komt, er ontstaat eigenwaarde bij de individuele leerlingen. Dit lijkt een paradijs, maar het is gewoon te doen. Als een leraar alle leerlingen met acceptatie tegemoet treedt en niet rust voordat elke leerling weet dat hij gezien en geaccepteerd wordt, dan gebeurt dit automatisch. Het gebeurt niet ineens, het is soms een kwestie van een lange adem en soms duurt die langer dan één schooljaar. Maar het gebeurt wel. Wanneer een leraar er actief aan werkt om zijn leerlingen veiligheid te bieden en leerlingen pikken dit op, dan ontstaat er een wisselwerking waarin het vertrouwen en de wederzijdse steun blijven groeien.

Een fout die in Nederland gemaakt wordt is dat er weliswaar naar vertrouwen tussen leraar en leerling wordt gestreefd, maar dat daarbij wordt gedacht dat de leerling gedeeltelijk verantwoordelijk is voor het contact tussen de leraar en zichzelf. Dat is niet zo. Dan zou de leerling namelijk zelf wel leraar zijn. De leraar is 100% verantwoordelijk voor het contact dat er in de klas is, hoe vrij dat is of hoe streng, hoeveel leiding hij neemt of juist uit handen geeft. Leerlingen zijn consumenten van een norm die de leraar neerzet en het enige waar we op kunnen hopen is dat leerlingen de norm die wordt neergezet zo fijn vinden, dat ze willen bijdragen. Intrinsiek, vanuit zichzelf. Niet omdat er een appèl wordt gedaan op eigen verantwoordelijkheid of op regels, straffen of autoriteit. Maar omdat de neergezette norm een menselijk karakter heeft waarbij veiligheid en de heilheid van het individu voorop staan. Elke afzonderlijke actie van de leraar moet op een transparante manier terug te voeren zijn op die norm, zodat de leerlingen niet alleen zien wie de leraar is maar ook hoe zijn beslissingen tot stand komen en hoe die voortvloeien uit zijn persoonlijkheid. Pas dan kan een leerling zeggen: 'Ja, dat is een leraar uit één stuk, daar kan ik wat mee, daar voeg ik me naar en daar wil ik aan bijdragen'.

Je kunt niet van leerlingen verwachten dat zij gedeelde verantwoordelijkheid dragen voor de groepsnorm als ze juist op school zijn om te leren wat een groep überhaupt is. Je kunt niet van iemand vragen om gedeeld verantwoordelijk te zijn voor iets wat hij nog niet kent. Pas als hij een goed voorbeeld van een groepsnorm en de positieve gevolgen van dat voorbeeld heeft gezien (zoals bijvoorbeeld dat hij zelf goed tot zijn recht komt), kun je erop hopen dat iemand iets wil bijdragen. Maar zelfs als dat niet gebeurt: dan nog is het de plicht van de leraar om de positieve norm te handhaven. Het is altijd aan de leraar om vanuit de nul-situatie te beginnen met geven. Dat klinkt misschien zwaar en dat is het ook wel, maar het kan ook best makkelijk zijn. Want nogmaals, leerlingen willen niets liever dan bevestigd worden door hun leraar. Zelfs binnenkomen 's ochtends en zeggen dat je blij bent dat iedereen er weer is, kan genoeg zijn. Of iets vertellen over jezelf, waardoor de leerlingen even een glimp opvangen van je persoonlijkheid in plaats van je rol. Al die kleine dingen zijn waardevol en zetten de norm neer dat er plaats is voor mensen, oog voor meer dan alleen prestaties, dat er ruimte wordt gecreëerd en tijd voor elkaar. Het is echt niet zo moeilijk. Maar het begint wel altijd bij de leraar.

Het enige wat we van leerlingen mogen verwachten is dat zij de leraar met acceptatie tegemoet treden, nadat de leraar hen met acceptatie tegemoet is getreden. Dan kan er pas aanspraak worden gemaakt op positief gedrag van een leerling: nadat een leerling heeft gezien dat hij niet gewantrouwd wordt en de kansen krijgt die alle anderen ook krijgen. Er is geen intrinsieke wil of motivatie bij leerlingen te creëren via een andere weg dan dat de leraar de leerling waardeert en de leerling de leraar waardeert vanwege diens waardering. Er is voor leerlingen geen reden om een band aan te gaan met een leraar als de leraar gericht is op resultaten. En een band is voor sommige

leerlingen misschien niet noodzakelijk, omdat ze het tóch wel halen, maar als wij er niet naar streven om op scholen een vertrouwensband te creëren met elk van onze leerlingen, dan lopen we toch echt wel wat kansen mis.

De enige manier om die band te creëren is door vertrouwen te schenken en het vertrouwen dat je van leerlingen terugkrijgt, niet te beschamen. Dan weet de leerling waarom hij blij is met jou, en kan hij vanuit daar gaan groeien. We kunnen van leerlingen niet vragen dat ze leraren accepteren, gewoon zomaar, om niks. Het is aan de leraar om te bewijzen dat de leerling er iets aan heeft om zich te bewegen in de invloedssfeer van de leraar. Als een leerling dat niet wil, kan hij zich namelijk altijd aan die invloedssfeer onttrekken. Door dagdromen, door dingen af te raffelen, door te focussen op iets anders. Het is aan de leraar om ervoor te zorgen dat de leerling dat niet wil.

Het vertrouwen in autoriteit

Het ontvangen van de acceptatie en het vertrouwen van de leraar leidt bij leerlingen tot waardering van de leraar. Hierdoor krijgt de leraar meer ruimte om te onderwijzen, waardoor de leerling weer meer gaat leren en het nut gaat inzien van luisteren naar de leraar. Het is misschien een open deur, maar vroeg of laat is het toch de bedoeling dat dit kwartje valt. Wat ik nu zie is dat dat vaak niet gebeurt. Hele hordes leerlingen handhaven zich vooral, behalen vervolgens op eigen kracht en via zelfbedachte middelen de leerdoelen, en begeven zich nauwelijks in een vertrouwelijke relatie met hun leraar, omdat ze gewoon de meerwaarde er niet van inzien. De meerwaarde van een school, in het informatietijdperk, is *juist* de leraar. De informatie is toch al overal. We zijn het aan leerlingen verplicht om de relatie die er kan bestaan tussen een goede leraar en zijn leerlingen niet te verwaarlozen.

Het is de opdracht van scholen om leerlingen te laten ervaren wat de definitie van een leraar is. Dat een leraar iemand is die altijd geeft als de leerling daarom vraagt, en dat groei dus in principe oneindig is, want alleen begrensd door de grenzen van de leerling zelf. Als we dat leerlingen leren, gaan zij 1) relaties met toekomstige leraren of autoriteitspersonen met vertrouwen tegemoet, worden zij 2) gezond kritisch op wat leraren of autoriteitspersonen zeggen (en in die zin empowered), leren ze 3) dat de autoriteit die iemand heeft ten aanzien van een ander, altijd alleen gebruikt kan worden om de ander te dienen en verder te brengen dan hij in zijn eentje zou komen, waardoor ze 4) verantwoordelijk met macht om kunnen gaan als ze dat later in hun leven zelf ergens krijgen. Je kunt praten over burgerschapsvorming zoveel je wilt maar het voorbeeld van een rechtvaardige leraar is veel krachtiger dan welk lesplan ook. Leraren kunnen een rechtvaardige definitie van autoriteit voorleven, die van de gevende en zorgende autoriteit, en dat is vaak een hele

andere definitie dan de meeste leerlingen gewend zijn. Voor die leerlingen is de school de enige plek om te leren hoe het hoort.

Het is niet zomaar een beetje relatief, dat leerlingen dat leren. Het is niet gewoon wel handig voor hun verdere leven of fijn voor hen op emotioneel niveau. De gevende autoriteit is waar het leven van een mens op gebouwd is en het is het enige wat toekomst heeft. Alle mensen worden geboren als baby, en alle mensen zijn afhankelijk van de goodwill van de wereld waarin ze terecht komen. Hoe dieper we ons dat beseffen, hoe eerlijker we tegen onszelf zijn, en hoe meer solidair we zijn met de mensen om ons heen. Het is een illusie om te denken dat je je op eigen kracht een plaats in de wereld kunt veroveren of op basis van je merites recht hebt op een bepaalde positie. Er zijn veel meer factoren dan inzet en talent die het leven bepalen en de enige manier om er zorg voor te dragen dat aan ieder individu recht wordt gedaan, is als alle individuen weten dat ze 1) wederzijds afhankelijk zijn en 2) mogen vragen om wat ze nodig hebben, omdat het 3) de norm is dat degene met de meeste macht en middelen, zorgt voor degenen waarover hij macht heeft.

Dit besef is de norm. Het is niet een utopie, het is de diepste realiteit van het leven als mens. En het is echt niet meer dan normaal dat scholen hierin vormend en leidend zijn. Het is de reëelste voorbereiding die leraren leerlingen kunnen geven op het verdere leven en het is de beste garantie dat zachtaardigheid wordt doorgegeven van mens op mens: als we voorleven dat wie de leiding heeft, dient.

Leerlingen leren leren

Bevestiging geven

Als de basis van onvoorwaardelijke acceptatie door een leraar gelegd is, en er is een begin gemaakt met het laten groeien van vertrouwen bij de leerling, dan is die basis de oorzaak voor leren. Vaak zien we als oorzaak voor leren de leerdoelen, geformuleerd door een externe partij, of de instructies van de leraar, wat vanuit het perspectief van de leerling ook een externe partij is. Maar de oorzaak voor leren en de verklaring voor leerprestaties liggen niet buiten de leerling: ze liggen in de leerling.

Elke leerling heeft een natuurlijke drang om te groeien en te leren. Leerlingen zijn net als plantjes: als je ze voedt, schieten ze gewoon omhoog. Het is een ingebouwde menselijke eigenschap om te willen groeien in geest en in lichaam, en de rol van de leraar moet daarbij in het juiste licht gezien worden.

De directe instructies van een leraar zijn niet wat de groei van een leerling bepaalt. Het geven van vertrouwen dat elke poging van de leerling een uiting is van diens wil om te leren, wel. Hoe meer vertrouwen er in een leerling wordt gegoten, hoe beter hij het doet. Vertrouwen is het water dat het plantje doet groeien, en niet het didactische model waarmee lesgegeven wordt, of het leerplan, of de ICT die ter beschikking staat. Als een leerling genoeg vertrouwen krijgt van een leraar dat zijn ideeën zinvol en origineel zijn, dan bouwt hij als het ware zelf wel een computer, mocht die niet voorhanden zijn. Een leerling is niet te stuiten als hij de vertrouwende hand van de leraar op zijn schouder voelt.

Het vertrouwen en de bevestiging van een leraar zijn altijd de aanleiding van de eerste stappen van een leerling in het leerproces: voor de eerste keer dat hij zijn hand opsteekt om een vraag te beantwoorden, of het eerste idee dat hij durft te uiten. Daarom is het logisch en noodzakelijk om het vertrouwen te laten blijven prevaleren boven al het andere dat in het lokaal plaatsvindt. Het is niet logisch om al te veel in te gaan op de inhoud van wat een leerling doet, als hij juist iets doet, omdat hij er vertrouwen in heeft dat de uiting gewaardeerd wordt. Het feit dat een leerling zich actief en uit eigen beweging begeeft in de invloedssfeer van de leraar is een veel groter didactisch feit dan het concrete idee dat er geopperd wordt, dus de waardering van dat feit zou in de reactie van de leraar voorop moeten staan. Want of de leerling nou een goed of fout antwoord geeft, de enige kans dat hij gemotiveerd blijft om de volgende keer weer een poging te doen, is als hij vertrouwen heeft in de leraar. Dat heeft hij als de leraar blijk blijft geven van vertrouwen in de leerling, en hem niet afrekent op eventuele foute antwoorden. Vertrouwen en bevestiging zijn de start, en blijven een doorlopend

starten. Elke keer weer meer vertrouwen, elke keer weer meer interactie. De inhoud van de interactie is hieraan ondergeschikt.²

Natuurlijk moet een leerling niet te horen krijgen dat zijn antwoord klopt, als het niet klopt, maar het is belangrijk dat hij dat te horen krijgt op zo'n manier, dat de voeding van de feedback groter is dan het negatieve gevoel dat een leerling krijgt. Dit is niet voor alle leerlingen hetzelfde. Bij sommige leerlingen kun je gewoon zeggen: 'Nee, fout'. Dat kan voor een leerling met voldoende vertrouwen in zichzelf gewoon een prima reactie zijn. Lekker duidelijk. Terwijl die reactie bij andere leerlingen genoeg is om zich definitief terug te trekken, omdat ze erin geen waardering terugvinden voor hun denkproces of hun pogingen om het te snappen. Die leerlingen hebben het letterlijk nodig om te horen: 'Dat is niet waar ik naar op zoek was, maar hoe kom je daarbij? Oh ja, inderdaad, via die weg had het geklopt. Maar dat is nu niet de weg die we nemen. Als je de weg neemt die we nu nemen, waar kom je dan op uit?'. Het is voor elke leerling anders wat voeding is: directheid of tact, een duidelijke grens of de mogelijkheid om te overleggen, humor of serieus zijn, maar het belangrijkste is dat elke leerling in een interactie met de leraar datgene krijgt wat voor hem de vertrouwensrelatie verder verstevigt.

Leerlingen kunnen hier niet zelf om vragen. Een leerling kan niet verbaliseren dat hij behoefte heeft aan een vertrouwensrelatie met een leraar en ook niet wat ervoor nodig zou zijn om die relatie te voeden. Het is de taak van de leraar om in de leerling te zien zitten wat zijn angsten zijn, waar hij trots op is, wat hij ooit hoopt te kunnen en wat gewoon te eng is. Het is ook de taak van de leraar om het gebied waartoe de leerling in zichzelf toegang heeft, steeds groter te maken door de innerlijke kracht van de leerling te voeden. En het is ten slotte dus de taak van de leraar om te weten waaruit die voeding voor elke leerling precies bestaat. Maar voor elke leerling geldt dat hij hoort te ervaren dat een interactie met een leraar hem per definitie voedt. Waarom zouden we anders leraren hebben?

Niet frustreren is al stimuleren

Het is fijn voor mensen die het onderwijsproces willen duiden, om te kunnen zeggen: 'Dit leerboek is beter dan dat, deze aanpak heeft een goed klassenklimaat tot gevolg en deze niet'. Daarmee wordt het onderwijsproces beheersbaar en dus te verantwoorden richting derden. Maar het zijn echt nepverklaringen. Het onderzoek dat in het onderwijs wordt gedaan kent zoveel onbeheersbare factoren dat het moeilijk is om ze methodologisch 'sound' te krijgen en de meta-onderzoeken die er zijn, wijzen naar het belang van de leraar. Dat belang ligt er niet in of de leraar hyperintelligent is of

² Alleen als je geobsedeerd met het curriculum is de interactie ondergeschikt aan de inhoud, maar het curriculum wijzigt in dit land elke paar jaar. Dus of die obsessie zo terecht is valt dan ook te betwijfelen.

complexe interventies kan doorvoeren: het belang van de leraar ligt in het geven van vertrouwen, waardoor het leerproces van leerlingen, dat op elk moment vanzelf plaats wil vinden, niet gefrustreerd wordt.

Leerlingen zijn geen lege vaten die je omhoog moet trekken naar een nieuw niveau of die je vol moet gooien met input. Die dingen zijn niet wat onderwijzen is. Leerlingen komen binnen met een lichaam, met behoeften, met zintuigen, ze zijn zich bewust van de wereld om zich heen, ze kennen het gedrag van mensen en hebben manieren om dat te duiden, ze zien problemen, ze zien oplossingen, ze streven naar harmonie, en ze hebben allerlei eigenschappen die al tot hun recht zouden komen als ze gewoon ergens met zijn allen een uurtje in een zaal gezet zouden worden. Het punt is: leerlingen bewegen vanzelf. Ze hoeven niet door externe doelen of ingrepen bewogen te worden. Ze komen bewegend het lokaal in, net als een baby geboren wordt met de behoefte aan eten en warmte. Vanaf het begin dat een mens is, zit in hem een drijvende kracht. Die zit dus ook in leerlingen en ze hoeft niet eens gestimuleerd te worden door een leraar. Alleen maar niet gehinderd.

De meerwaarde van een goede leraar

Als een leraar in staat is om de natuurlijke groei en wil om te leren van leerlingen niet te hinderen, dan is dat een prestatie om trots op te zijn. Niet alle leraren kunnen dat namelijk. Sommige leraren duiden onzekerheid van leerlingen als weerstand, nervositeit als verstoring van het lesklimaat, kritisch meedenken als 'ondermijnende vragen' stellen. Een leerling die meemaakt dat zijn goedbedoelde interactie met een leraar onjuist en/of negatief wordt geïdentificeerd, gaat die interactie niet een tweede keer aan. Zijn wil om te leren en te investeren in een vertrouwensrelatie is dan al verminderd. Het laten bestaan van de wil om te leren en het juist duiden van uitingen van die wil, is dus al een prestatie op zich.

Een kans om bevestigd te worden

We willen natuurlijk dat een leraar meer betekent dan 'iemand die de wil om te leren van leerlingen niet beschadigt'. Dat is alleen nog maar een basisvoorwaarde. De relatie met een leraar heeft daar bovenop nog een meerwaarde en die meerwaarde is: dat je met een leraar meer lof krijgt dan zonder. Dat de aanwezigheid van een leraar betekent: 'Ik heb de kans om iets te leren' en dat de kans om iets te leren betekent: 'Ik heb de kans om geprezen te worden voor mijn inzet, om wat ik kan, om hoe ik denk, en om mijn ideeën'. De aanwezigheid van een leraar zou voor een leerling gelijk moeten staan aan: de kans om door een voor mij belangrijk iemand bevestigd te worden in wie ik ben. Het bovenliggende doel van onderwijs is dat leerlingen zich leren verbinden aan een autoriteit

die hen meer zelfvertrouwen kan schenken dan ze door zelfstandig te werken en denken, zouden kunnen ontwikkelen.

Als leerlingen erin slagen met vertrouwen naar leraren te kijken, dan zijn ze net als voetballers. Ze luisteren naar de ervaring van de trainer, worden beter, krijgen meer zicht op hun eigen talent en vertrouwen zichzelf in het omgaan met dat talent. Dat is de meerwaarde van een leraar, en dat is het bovenliggende doel van onderwijs. De school is een plek om leerlingen sterk te maken.

De unieke bevestiging van de leraar

Het gaat erom leerlingen te laten ervaren dat de bevestiging van een leraar hen goed doet, en dat ze die bevestiging nergens anders kunnen halen. Daarmee wordt niet bedoeld dat leerlingen voor bevestiging alleen afhankelijk zijn van de leraar; hopelijk hebben ze in hun leven genoeg andere plekken waar ze bevestiging krijgen. Er wordt mee bedoeld dat de bevestiging van de leraar voor de leerling zo bijzonder is, dat hij zich realiseert, dat alleen die leraar dat speciale contact met hem kan hebben. Daarmee hangt samen dat de leraar zelf een respectabel en waardig persoon moet zijn. De bevestiging van mensen die geen indruk op ons maken, is er namelijk al genoeg. Het wordt pas speciaal als iemand die wij speciaal vinden, tegen ons zegt, dat wij op onze beurt speciaal en waardig zijn. Als een mens wiens mening wij hoogachten tegen ons zegt dat hij gelooft dat we het kunnen of dat we het waard zijn om energie in te steken, dan gebeurt er een wonder. Bevestiging van mensen die wij niet op die manier respecteren, leidt gewoon niet tot dat wonder. We denken dan: 'Ja leuk. Ok, dank je voor het compliment'. Verder gaat het dan niet, omdat de zwaktes in het beoordelingsvermogen van de ander ons al lang duidelijk zijn en daardoor is zijn bevestiging weinig waard. Maar een gerespecteerd persoon, en dat die dan tegen ons zegt dat we iets bijzonders kunnen... dat is een heel ander verhaal.

Hopelijk kunnen de leraren van vandaag die rol vervullen. De rol van zelf bijzonder zijn, waardoor hun bevestiging in de ogen van leerlingen ook iets waard is, waardoor leerlingen bereid zijn om te investeren in de relatie met de leraar, en ze gaan zien hoe ver die relatie hen kan brengen. Zodat ze weten waarom ze naar school komen: omdat daar dingen te halen zijn, die nergens anders te halen zijn.

Simpel

Een verdere meerwaarde van een goede leraar is dat hij het leerproces ontdoet van ruis. Als het goed is maakt hij het leren voor leerlingen simpeler, zonder dat leerlingen dat doorhebben, en halen ze desondanks betere resultaten dan in hun eentje. Dat lijkt paradoxaal, maar dat is het niet. Een leerling is bij een goede leraar, waar hij vertrouwen in heeft, namelijk veel minder bezig met zichzelf. Als zo'n leraar tegen een leerling zegt: 'Ga deze oefening maken, maar als je op de helft bent kun je

stoppen', dan gaat die leerling dat namelijk niet ter discussie stellen. In zijn eentje zou de leerling misschien de hele oefening doen, (of juist de hele oefening niet, maar dat is een ander verhaal), omdat hij er zeker van wil zijn dat hij alles gedaan heeft. Maar omdat de leraar hem kent, en weet dat hij aan de halve oefening genoeg heeft, vertrouwt de leerling op dat oordeel en stopt hij halverwege. Hij doet niets te veel, en maakt zich geen zorgen om zijn eigen voortgang, omdat die door de leraar bewaakt wordt.

De aanwijzingen van een goede leraar elimineren allerlei zorgen en metagedachten bij leerlingen, zodat leerlingen zich beter kunnen concentreren. Ze hoeven niet te denken: 'Ik kan al die sommen niet, en hoe moet dat dan, want straks kan ik het volgende natuurlijk ook weer niet'. Ze hoeven alleen maar te denken: 'De leraar heeft gezegd dat ik dit nu ga doen, en als ik klaar ben is het dus goed'. Zonder het vertrouwen in een leraar is het voor een leerling niet te bepalen wanneer het goed is. Zelfstandigheid is heel belangrijk en hoe zelfstandiger een leerling wil werken hoe beter, maar een leerling blijft altijd een ijkpunt nodig hebben, waar hij af kan checken waar hij staat. Dat geeft rust en veiligheid. De leerling weet dan hoeveel werk nodig is, hoeveel genoeg is en wanneer hij tevreden mag zijn.

Het vertrouwen in de leiding van een leraar laat de leerling er bovendien aan wennen dat het niet erg is als hij even geen overzicht heeft. In onze cognitieve en individualistische wereld staan overzicht en het hebben van een duidelijk plan heel hoog aangeschreven. De realiteit van het leven is, dat het hebben van overzicht ons niet per se gelukkiger maakt en dat het sowieso vrij betrekkelijk is, wat wij als overzicht beschouwen. Als we impliciet aan leerlingen communiceren dat 1) het hebben van overzicht superbelangrijk is en 2) zij daadwerkelijk in staat zijn om overzicht te hebben, dan beperken we hun vermogen tot loslaten. Daarmee bewijzen we hen geen dienst. We bewijzen hen wel een dienst door hen te laten ervaren dat een vertrouwensvolle relatie met een leraar voordelen voor hen heeft, en ze door op hem te vertrouwen verder komen dan in hun eentje. Goede leiding door een leraar die vertrouwd wordt maakt het leven van leerlingen lichter en maakt hen tegelijkertijd effectiever in dat wat ze moeten doen.

Niet alles hoeft spectaculair te zijn

Er is nogal veel spectaculair in vergelijking met 20 jaar geleden en het wordt alleen maar spectaculairder. Overal is input, overal is snelheid, overal zijn beelden en nieuwe ideeën te vinden. Vroeger keek je in de bus gewoon naar buiten, totdat je op de plaats van bestemming was. Nu kijken leerlingen filmpjes op hun telefoon, luisteren muziek, schrijven berichten aan anderen, het is één doorlopende stroom van prikkels opzoeken, prikkels uitdelen en geprikkeld worden. Daarbij verliezen we uit het zicht, dat het niet de default-setting is van mensen om geprikkeld te moeten worden. De default-setting is dat je gezond en ontspannen bent, en als je dan nog energie over hebt kun je wat

werk verzetten of een gesprek met iemand aangaan. Nu is het echter zo dat de input van media zo nodig is, dat mensen letterlijk ontweningsverschijnselen krijgen als ze die input missen.

Een leraar kan dit ombuigen. Een leraar kan leerlingen vertragen, ook al hebben leerlingen daar vaak weinig zin in. Hij kan hen aan taken zetten die taaier en trager zijn dan het 1-2-3/hap-snap/wel-niet karakter van ICT-interfaces. Hij kan hen een absentie van prikkels laten ervaren, en hij kan dingen van hen vragen die niet onmiddellijk leuk zijn, maar pas in tweede instantie hun waarde bewijzen. Een leerling zoekt die dingen niet uit zichzelf op. Het is aan een volwassene, in dit geval de leraar, om de nerveuze energie van jonge mensen terug te brengen tot onder het kookpunt, en hen eraan te laten wennen dat het kookpunt niet de norm hoeft te zijn. Dat het zelfs gezonder is om af en toe iets saais te doen.

Net als met het lichaam kan de geest pas nieuwe dingen opnemen, als ze eerst weer leeg wordt. Als je altijd maar eet terwijl je nooit echt honger hebt, dan word je ten eerste steeds dikker en ten tweede gebeuren er dingen met je bloedsuiker en je bloeddruk. Hetzelfde geldt voor de geest. Als er nooit een kleine stop is in de input die een leerling binnenkrijgt, dan wordt de geest te vol. De manier om dit om te draaien is door schaarste te creëren in de input die leerlingen binnenkrijgen, en de input die ze wel krijgen minder licht verteerbaar te maken dan wat ze normaal tot zich nemen. Als YouTube een chocoladekoekje is, dan is de informatie van de leraar een bruine boterham met kaas. Saaier maar wel voedzamer.

Een model voor samenleven

Een rechtvaardige leraar kan in zijn interacties met leerlingen, een model geven van wat het betekent om samen te leven. Hij kan de reacties voorleven die hij wil dat leerlingen uiteindelijk op elkaar hebben. Hij kan luisteren naar waardevolle bijdragen, en destructieve opmerkingen negeren of bestraffen. Hij kan iemand tijd geven om te spreken of hij kan tijd vragen voor zichzelf. Hij kan conflicten oplossen, en zo tonen hoe je dat doet op een manier die recht doet aan alle partijen. Er wordt op sommige scholen veel expliciete aandacht besteed aan conflicten en het aanleren van conflictoplossingsstrategieën aan leerlingen. Je kunt je afvragen of dat rechtvaardig is. Als er een conflict tussen twee leerlingen is, en die leerlingen komen daarmee naar een leraar toe, betekent dat per definitie al dat de conflictoplossingsstrategieën van leerlingen in een bepaalde situatie overvraagd zijn. Om leerlingen dan weer terug te verwijzen naar elkaar en van hen te verwachten dat ze het met een bepaalde methodiek toch zelf oplossen, doet geen recht aan de rol die de leraar heeft.

Conflicten gaan namelijk niet om vergelding en ook niet om krijgen wat je wilt. Conflicten gaan om aangetast worden in je waardigheid. Als de ene leerling de ander aantast in zijn waardigheid, dan is het niet altijd mogelijk dat de ene leerling dat herstelt. Zelfs als hij zijn excuses aanbiedt, straf krijgt,

of misschien zelfs geld moet betalen, dan nog herstelt dat op zich nog niet de waarde van de ander. Daarvoor is het belangrijkste dat de leraar, als morele autoriteit, zegt: 'Ik heb gezien wat die leerling tegen jou deed, en dat was niet goed. Jij hebt gelijk'. Daarin ligt voor een leerling pas de echte rust: door te weten dat hij de leraar aan zijn kant heeft. Dat is een unieke rol die de leraar heeft, die niet te vervangen is door leerlingen aan te leren hoe zij met conflicten om moeten gaan. Want bij leerlingen onderling is het woord van de één evenveel waard als het woord van de ander, zelfs als de ander geen gelijk heeft. Maar het woord van de leraar is in de ogen van leerlingen beter en veel meer waard.

Het is zonde wanneer leraren dit niet inzien, en de behoefte van leerlingen aan hun steun niet waarnemen. Dan begrijpen ze niet hoeveel impact ze kunnen hebben en hoe belangrijk hun gedrag is. Als een leraar op een rechtvaardige manier omgaat met conflicten en vooral consequent is in het opkomen voor slachtoffers van conflicten, dan bewaakt hij de vrede. Niets plant zich zo snel voort als een slecht opgelost conflict, en door conflicten goed op te lossen verkleint de leraar dus de kans op een volgend conflict. Hij laat er bovendien mee zien dat hij betrouwbaar is, de grieven van alle leerlingen serieus neemt, en ernaar streeft dat alle leerlingen op hun gemak zijn. Daarmee onderwijst hij 'samen leven'.

De juiste richting

Een goede leraar kan elke leerling in de voor hem juiste richting zetten en hem daarmee tijd besparen. Een leraar wendt zijn autoriteit in eerste instantie aan om de leerlingen gezamenlijk op het juiste pad te zetten, maar het is niet het doel van een leraar dat iedereen maar doet wat hij zegt en ook niet dat iedereen hetzelfde zegt. Het is het doel van een leraar om elke leerling in de voor hem juiste richting te krijgen: de richting die aansluit bij zijn persoonlijke voorkeuren en waar zijn talenten het meest moeiteloos naar voren komen.

Dit vergt mensenkennis van de leraar. Hij moet kunnen onderscheiden welke uitingen van leerlingen authentiek zijn en welke ze alleen maar doen omdat het moet. Hij moet weten, van elke leerling, welke thema's voor die leerling bijzondere waarde hebben en hoe die terugkomen in hun leven. Hij moet de rode draad kunnen ontwaren in wat een leerling zegt en doet, en de leerling daarmee kunnen confronteren.

Leerlingen kunnen voor wat betreft hun toekomst alle kanten op, maar niet alle leerlingen kiezen een richting die in overeenstemming is met hun kwaliteiten. Veel leerlingen kiezen een richting omdat ze status zoeken, of omdat hun ouders een bepaalde richting goed vinden. De gevolgen daarvan hebben we al gezien in de huidige generatie volwassenen. Veel volwassen mensen zijn niet meer werkzaam in het beroep of de richting die ze ooit gekozen hadden. Dat betekent dat zij pas later, en dus in ieder geval niet dankzij hun leraren op school, zicht hebben gekregen op wat echt bij hen past. Het is

zonde van de tijd als zoveel mensen eerst een aantal jaar doen wat hen niet ligt, voordat ze aankomen bij datgene waar ze van nature goed in zijn. Een leraar kan dit proces voor een leerling versnellen en vergemakkelijken. Wat de leraar biedt is levenswijsheid, iets dat een leerling nog niet heeft. Als een leerling oprecht durft te zijn over zijn interesses en verlangens, dan kan een goede leraar helpen om die tot bloei te laten komen.

De leiding van een goede leraar kan leerlingen daarmee veel omwegen besparen. Bovendien leert een leerling erdoor te onderscheiden welke dingen waard zijn om hard voor te werken, en bij welke dingen hij zichzelf kan toestaan om alleen het noodzakelijke te doen. Hij leert dan dat het goed en bevredigend is om hard te werken voor de dingen die hij belangrijk vindt, en laat zich er niet toe overhalen om hard te werken voor de dingen die hem niet echt vervullen. Zonder de leiding van een goede leraar doet een ongemotiveerde leerling niet genoeg, en doet een heel erg gemotiveerde leerling dingen die niet allemaal even zinvol zijn. Een leraar brengt een leerling sneller naar de kern dan een leerling zelf kan komen.

Op deze manier wordt het ook zinvol voor leerlingen om naar de aanwijzingen van een leraar te luisteren. Ze begrijpen dan dat een leraar geen aanwijzingen geeft omdat hij ze nou eenmaal graag wil geven, maar omdat hij wil dat leerlingen hun richting vinden. De autoriteit die een leraar heeft dient uiteindelijk dat doel: leerlingen af te leiden van activiteiten die alleen maar energie verspillen en hen toe te leiden naar activiteiten waar ze trots op kunnen zijn. Leerlingen proberen dat vanuit zichzelf ook te doen, maar dat betekent niet dat hen dat altijd lukt. Door een goede leraar vinden ze sneller wat ze zoeken en brengt datgene hen vervolgens ook meer plezier, omdat ze weten hoe ze met hun passen en talenten om kunnen gaan. Op het moment dat een leerling doorkrijgt dat dit het doel van de leraar is, is de basis van vertrouwen compleet.

Wanneer dat gebeurt, staat de leerling open voor voorstellen van de leraar, omdat hij beseft dat de leraar ze doet, om de leerling tot zijn doel te brengen. Dit bevrijdt de leerling die zich blind staart op behalen van bepaalde doelen of het aanleren van bepaalde vaardigheden. Een leerling die de neiging heeft zich teveel vast te bijten, durft door het vertrouwen in de leraar een andere manier te proberen om toch tot zijn doel te komen. Hij luistert naar de leraar wanneer die uitlegt waarom de weg die de leerling kiest niet werkt, en laat zich overhalen om de weg van de leraar te kiezen. In dit proces leren leerlingen dat het niet erg is als iets hen op eigen kracht niet lukt, omdat er iemand anders kan zijn die in staat is om een weg te bedenken, die toch naar het einddoel lijkt. Daarmee worden de plannen van de leerling relatiever en betekent het niet het einde van de wereld, als het een leerling niet lukt om te doen wat hij wilde.

Een goede leraar kan elke realiteit in het leven van de leerling, transformeren tot een bouwsteen op diens weg. Als een leerling dit ervaart houdt hij op met denken in gelukt of mislukt, en gaat hij inzien dat er als-dan-relaties bestaan. Als het ene niet werkt, dan proberen we het volgende. Als dat niet

werkt, dan proberen we de derde optie. Dit zorgt voor flexibiliteit in het denken van leerlingen en het opheffen van innerlijke remmingen.

De leraar leert volgen

Een laatste vorm van meerwaarde die een goede leraar heeft, is dat hij leerlingen kan leren wat het is om te volgen. Volgen wordt vaak geassocieerd met kuddegedrag, en dat is dan negatief, maar kunnen volgen is een waardevolle eigenschap. Het vergemakkelijkt het leven en het stimuleert, paradoxaal genoeg, kritisch denken.

Als je niks volgt behalve je eigen inschattingen, dan denk je dus vooral na over je eigen inschattingen. Of die juist zijn, of dat ze gewijzigd moeten worden. Je hebt dan de dubbele taak van 1) het bepalen van de koers en 2) het constant evalueren of hij nog wel effectief is. Als de koers niet effectief blijkt te zijn, dan is dat een dubbel probleem: de resultaten van een niet-effectieve koers op zich, en het feit dat je daar zelf de verantwoordelijkheid voor draagt. Met andere woorden: het is je eigen schuld. Als je iemand of iets volgt dat anders is dan jezelf, omdat die- of datgene wijzer en betrouwbaarder is dan jij, dan sla je twee vliegen in één klap. Waarschijnlijk maak je ten eerste effectievere beslissingen, omdat ze gebaseerd zijn op wijzere denkprocessen. En als er tegenslagen komen, dan is dat ten tweede niet je eigen schuld. Het is ook niet onmiddellijk een reden om de koers te herzien. Voor mensen die vooral gericht zijn op hun eigen overwegingen, is elke negatieve situatie in principe een aanleiding voor een koerswijziging. Voor een mens die weet wat hij volgt, kunnen negatieve ervaringen een beproeving zijn, maar juist het vertrouwen in het grotere doel maakt die beproevingen dan behapbaar.

Het is net als met iemand die probeert af te vallen op eigen kracht, versus iemand die probeert af te vallen en daarbij een personal trainer heeft. Degene die het alleen doet, bedenkt een trainingsplan, en dat kan misschien goed werken. Maar zodra hij iets minder afvalt of hij merkt geen verbeteringen meer, gaat hij zijn plannen herzien. Hij gaat minder eten, en nog harder trainen. Of hij stopt, omdat het gebrek aan vooruitgang hem ontmoedigd heeft. Iemand die werkt met een trainer kan luisteren naar de ervaring van de trainer. Hij hoeft niet onmiddellijk harder te gaan werken als de resultaten tegenvallen, want de trainer had hem al gezegd dat dat soms gebeurt, en dat je dan gewoon rustig verder moet gaan. En als zijn motivatie verdwijnt, kan de trainer zeggen: 'Kom op, het is wel zinvol wat je doet. Één slechte dag is nog geen reden om op te geven'. In het kunnen volgen van iets of iemand anders ligt de basis van kunnen volharden en doorzetten. Weten wat volgen is, betekent: weten dat je niet voor alles verantwoordelijk bent, en dat tegenslagen niet automatisch betekenen dat jij iets moet veranderen aan je aanpak. Het is bevrijdend en heeft niets met kuddegedrag te maken.

Het is overigens een illusie om te denken dat mensen die zeggen vooral zichzelf te volgen, ook daadwerkelijk zichzelf volgen. Er zijn in het leven van alle mensen situaties te vinden waarin ze nou eenmaal moeten doen wat de omgeving zegt. Geen mens kan het altijd volhouden om te doen wat hem goed lijkt. Vroeg of laat dwingen de omstandigheden of de mensen om hem heen hem tot compromissen. Iemand die daarbij alleen vertrouwt op zichzelf, is juist veel meer geneigd om in die compromissen mee te gaan, dan iemand die zich kan vasthouden aan iets of iemand buiten zichzelf. Een persoon die dit niet heeft, weet niet wat hij volgt, en dus staat niks hem in de weg om zich aan te passen.

Vaak zijn de mensen die het meest gebrand zijn op dingen zelf doen, juist de mensen die eigenlijk vaker dan ze zouden willen, meegaan in het denken van andere mensen. Ze hebben weinig houvast buiten zichzelf en zijn daarom wendbaar als riet in de wind. Ze geven de indruk zelfstandig en kritisch te denken, maar echt kritisch denken zou leiden tot de conclusie dat het voor een mens alleen te moeilijk is om altijd kritisch te denken. Echt kritisch denken leidt tot de realistische conclusie dat je maar beter goed kunt weten wie of wat je volgt. Het kritisch zijn ligt dan in de keuze voor wat datgene is.

De persoonlijke verantwoordelijkheid van een leraar

De persoonlijke verantwoordelijkheid van een leraar is groter dan de persoonlijke verantwoordelijkheid van een bakker. Want een bakker mag chagrijnig en vermoeid zijn, dat is dan zijn probleem. Als ik mijn brood heb 's ochtends, moet hij het verder zelf maar weten. Als een leraar chagrijnig en vermoeid is, steekt hij 1) zijn leerlingen daarmee aan, en 2) verbreekt hij gedeeltelijk het vertrouwen dat hij met veel zorg tussen zichzelf en leerlingen heeft opgebouwd. Het gaat er niet om dat een leraar altijd vrolijk en gezellig moet zijn. Iedereen heeft goede en slechte dagen. Maar het is wel belangrijk dat hij in staat is om op een professionele manier met zijn emoties en zelfs zijn leven om te gaan, en daar transparant over te communiceren. Er is geen ander beroep waarbij dit zo nodig is. Zelfs een dokter kan verslaafd zijn aan alcohol en sigaretten, met andere woorden superongezond leven, en toch nog een redelijk goede dokter zijn. Maar een goede leraar is een goed mens, omdat hij anders gewoon geen voorbeeld van 'goed mens zijn' kan voorleven. Het is de persoonlijke verantwoordelijkheid van de leraar om ernaar te streven een goed mens te zijn. Dat begint met zelfacceptatie.

Zelfacceptatie

De groei van leerlingen begint met de acceptatie van de leerlingen door de leraar en de leraar kan andere mensen niet accepteren, als hij zichzelf niet accepteert. Dit is al meer dan veel mensen ooit in hun hele leven voor elkaar krijgen: om zichzelf te accepteren. Hoeveel leraren staan niet voor de klas om leuk gevonden te worden, om macht te hebben, of om te laten zien hoe slim ze zijn. Hoeveel vergaderingen in lerarenteams zijn geen ego-strijd, waarbij het voor leraren belangrijker is om hun punt te maken dan om na te denken over het belang van de leerling. Er zijn allerlei secundaire motieven die het handelen van een leraar kunnen sturen en die verdwijnen misschien nooit, maar de kans dat het belang van de leerling voorop staat is wel het grootst als leraren een zekere mate van acceptatie hebben richting zichzelf. Dat ze niet hoeven te scoren, dat ze geen perfectie eisen van zichzelf, dat ze onzekerheid kunnen laten bestaan, en dat ze weten dat ze het soms niet weten.

Grenzen kennen

Bij zelfacceptatie hoort onder andere dat een leraar een realistisch beeld heeft van de grenzen van zijn invloed. Een leraar kan niet alles beïnvloeden wat hij zou willen beïnvloeden en het is goed als hij zich daarvan bewust is. Niet omdat een leraar 'zijn plaats moet kennen', maar zodat hij weet dat het mogelijk is dat er dingen gebeuren die onprettig zijn voor leerlingen, die hij liever niet ziet gebeuren, maar waar hij niks tegen kan doen. Een leraar zit altijd gevangen in een spanningsveld tussen leerlingen, zichzelf, zijn vakgebied, de financiële mogelijkheden van de school, de eisen van ouders,

nieuwe wetenschappelijke inzichten, politieke belangen, en dat spanningsveld kan leiden tot situaties die hem belemmeren om zijn werk optimaal te doen. Dat op zich is al erg genoeg, maar het wordt nog zwaarder wanneer een leraar niet kan zeggen: 'Ok. Dit ligt nu eenmaal buiten mijn macht. Ik kan er niks aan doen'. Als hij dat niet kan blijft hij vechten voor onhaalbare doelen of blijft hij zich ergeren aan beslissingen die nou eenmaal genomen zijn.

Hiermee is niet gezegd dat haalbare doelen met veel energie en inzet niet gewoon haalbaar zijn, en dat leraren die niet kunnen voorvechten. Doe dat vooral, want daar heeft de maatschappij wat aan. Maar er is ergens een grens tussen wat je kunt bereiken en wat niet en het is in het belang van de leraar zelf als hij die kent. Bij zelfacceptatie hoort ook de acceptatie van het eigen onvermogen op bepaalde terreinen.

Voeding nodig hebben

Een ander deel van zelfacceptatie is dat de leraar erkent dat hij zelf voeding nodig heeft. Dat kan van alles zijn, binnen of buiten de school. Hij kan de voeding nodig hebben van een liefdesrelatie, van zijn gezin, van complimentjes van zijn baas, van erkenning van zijn collega's, van sporten, bidden, mediteren, of de natuur. Een leraar is een mens, net als leerlingen mensen zijn, en vanuit zijn menselijkheid is het alleen maar eerlijk wanneer een leraar erkent dat ook hij dingen nodig heeft. Mijn ervaring met leraren is, dat ze eerder geneigd zijn om andere mensen te geven wat ze nodig hebben dan dat ze aangeven wat ze zelf nodig hebben. Dat is nobel, maar het is in de meeste gevallen niet zo productief. Want je kunt gewoon niks geven wat je niet zelf hebt en een volwassen mens kan wel even zonder (geestelijke, emotionele, spirituele, fysieke) voeding, maar niet structureel. Soms zijn leraren net als bepaalde moeders: ze zorgen er liever voor dat alle andere mensen te eten hebben en verzorgd zijn, dan dat ze nadenken over hun eigen behoeften en/of toegeven dat ze iets missen. Uiteindelijk zou je van leraren verwachten dat ze durven te erkennen wat ze nodig hebben én dat ook durven te halen voor zichzelf. Maar goed, het erkennen op zich is in veel gevallen al een stap vooruit.

Vrede

Het is belangrijk om te weten dat alle leraren vrede nastreven. Anders zouden ze geen leraar zijn. Leraren kunnen rare of zelfs autoritaire manieren hebben waarmee ze zich uiten, maar als je leraar bent, wil je andere mensen iets vertellen, en dat doe je voor die mensen. De behoefte om aan een ander mens iets uit te leggen is altruïstisch: je doet het omdat je hoopt dat de ander er iets aan heeft. Mensen die geboren zijn met de behoefte om anderen iets uit te leggen, zijn daarom per definitie altruïstisch en hopen met hun woorden een verschil te maken. Dingen beter te maken, leiding te bieden, mensen te inspireren. Dat mag gewoon erkend worden. Niet iedereen heeft die

behoefte. Je kunt ook de behoefte hebben om heel rijk te worden. Of om wereldkampioen schaatsen te worden, of de allermooiste kleren te ontwerpen, of baby's te verzorgen. Maar leraren worden geboren met de specifieke behoefte om anderen verder te helpen in hun begrip en ontwikkeling, en dat is een behoefte die uiteindelijk aanknoopt bij het stichten van vrede. Dat klinkt heel groot. Maar goed, iemand moet het doen. Iemand moet de wil hebben om aan anderen te leren hoe het beter kan. En als je met die behoefte geboren bent, dan is het zo. Het is een mooi streven en leraren mogen best accepteren dat ze dat streven in zich dragen.

Uniek durven zijn

Een ander deel van de zelfacceptatie van de leraar, is de acceptatie van zijn uniciteit. Hoe kan een leraar zijn leerlingen leren hun uniciteit te leren kennen en waarderen, als hij zijn eigen uniciteit niet kent en waardeert? Het is niet makkelijk om je eigen uniciteit te kennen en het is nog lastiger om haar te waarderen. We willen allemaal graag geaccepteerd worden en daarom ervaren we de dingen die ons uniek maken, meestal eerder als hinderlijk dan waardevol. De leraar die altijd het naadje van de kous wil weten vindt zichzelf misschien wel irritant. Hij denkt: 'Waarom heb ik nou bij elke vergadering nog vragen terwijl anderen het al lang prima vinden? Ik houd altijd iedereen op'. Toch is dat een deel van zijn uniciteit en het leidt ertoe dat hij waarschijnlijk een hele betrouwbare leraar is voor leerlingen. Hij kan hen precies kan vertellen wanneer het tentamen is, hoe laat het plaatsvindt, hoeveel tijd de leerlingen hebben, wie de surveillanten zijn, hoe lang de nakijktijd zal zijn, wat er gebeurt bij een tweede kans, hoe je je voor de tweede kans kunt inschrijven, wanneer die plaatsvindt, hoe een voorlopige onvoldoende samenhangt met de toegang tot het volgende jaar, etc. etc. En ergens moet er op een school zo'n leraar rondlopen. Idealiter weet natuurlijk elke leraar deze dingen, maar er is zoveel te weten en te onthouden op een school dat dat niet altijd het geval is.

Een andere leraar kan zich misschien storen aan het gedrag van de precieze leraar, omdat hij al halverwege de vergadering de essentie doorheeft en de rest later wel opzoekt als dat nodig mocht zijn. En hij denkt over zichzelf: 'Waarom ben ik altijd zo ongeduldig en geïrriteerd door vergaderingen? Andere mensen zijn veel geduldiger. En ik kan straks weer gaan hardlopen om deze irritatie eruit te krijgen'. Ook dat is deel van de uniciteit van een persoon, om gewoon snel de grote lijn door te hebben en in de helft van de tijd die andere mensen nodig hebben, eenzelfde verhaal goed over te brengen. Als deze leraar van zichzelf veroordeelt dat hij ongeduldig is, dan blijft zijn uniciteit in het gebied zitten van 'delen van mij die niet aansluiten bij de norm en die dus onhandig zijn'. Als de leraar zijn ongeduld serieus zou nemen, vat hij misschien op een keer de moed om tegen zijn leidinggevende te zeggen hoe het efficiënter kan. Alleen als een leraar in staat is om zulk soort

kleine of grote stappen te zetten voor wat betreft zijn eigen leven, kan hij een leerling inspireren om ook positief naar zijn uniciteit te kijken.

Het is geen nieuw idee om 'negatieve' eigenschappen om te labelen naar positieve, of om de kwaliteit te proberen te ontdekken in zogenaamde negatieve eigenschappen. Het frappeert me alleen wel dat er van leerlingen wordt verwacht dat zij dat doen, en dat leraren hen daarbij ondersteunen, terwijl leraren zelf soms jarenlang in onproductieve of onbevredigende situaties blijven zitten, hun eigen inschattingen en bezwaren totaal negerend. Het is alleen maar congruent om, als je leerlingen probeert te leren om blij te zijn met hun uniciteit, als leraar te weten waarin jij zelf afwijkt van de groep en datgene ten bate van de groep in te zetten.

Je eigen gevoel vertrouwen

Een school is een instelling die zich bezighoudt, uiteindelijk, met het intellect. Natuurlijk zijn er ook sociaal-emotionele leerdoelen en wil een leraar daaraan positief bijdragen, maar uiteindelijk slagen leerlingen wel of niet omdat ze de stof wel of niet beheersen.

De school is echter niet de toekomstige werksituatie van leerlingen. Het is ook niet hun familiesituatie, en ook niet hun sportvereniging. De school legt een nadruk op het intellect die in het verdere leven van een leerling nergens meer zo sterk gelegd wordt. Zelfs als iemand een intellectueel beroep kiest en bijvoorbeeld gaat promoveren, dan nog krijgt hij in die situatie te maken met allerlei politieke belangen, eisen van zijn werkgever, tijdsdruk, dingen die te maken hebben met zelfmanagement, met andere woorden ook dan is het puur intellectuele aspect van zijn dagelijks leven kleiner dan het op school was. Op school wordt het intellect gevormd en is het minder belangrijk om naar je gevoel te luisteren, terwijl het in alle andere delen van het leven vrijwel andersom is.

Kunnen luisteren naar je eigen gevoel is doorslaggevend voor levensgeluk. Mensen die hun gevoel niet vertrouwen twifelen aan zichzelf, maken keuzes die niet voedend zijn, onderhouden relaties die niet gezond zijn, en doen dingen waar ze niet achter staan. Ze leven oppervlakkiger dan iemand die zijn gevoelens kent, er naar kan handelen, en ze kan verenigen met de wereld om hem heen. Dit alles leren wij op scholen nauwelijks. Het is gewoon geen formeel deel van het curriculum.

Het minste wat een goede leraar dan kan doen, is zijn eigen gevoelens kennen en er trouw aan zijn. Er is voor leerlingen weliswaar geen expliciet curriculum voor 'naar je gevoel leren luisteren', maar een leraar die trouw is aan zijn gevoel en dat voor de klas uitdraagt, onderwijst op die manier al heel veel. Leerlingen leren van een voelende leraar, dat hoewel ze in een situatie zitten waarin ze tijdelijk gefocust zijn op hun intellectuele vorming, hun intellectuele vorming niet het doel van het leven is. Dat er meer is dan een toets halen of heel veel woordjes in je op kunnen nemen. Een goede leraar

beloont en begrenst ook vanuit dat bredere kader: hij stimuleert in leerlingen gedrag dat voor hun verdere leven opbouwend is, en probeert gedrag te remmen dat destructief is.

Een voorbeeld hiervan is faalangst. Een leerling met faalangst kan misschien bij elke toets zó hard studeren dat hij het altijd haalt. Hij komt om extra opdrachten vragen, hij wil zeker weten dat hij goed voorbereid is, en hij komt steeds checken of hij de extra opdrachten juist heeft ingevuld. Een leraar die teveel gefocust is op het intellect en de intellectuele vorming van de leerling denkt hierbij misschien: 'Zo, die is gemotiveerd. Die haalt de toets zeker wel'. Een alerte en voelende leraar denkt: 'Deze leerling zou niet in elke toets zoveel tijd moeten steken. Want hij heeft meer vakken dan alleen mijn vak en als hij dit overal zo doet, houdt hij geen leven meer over. Eens even vragen waarom hij altijd zo hard zijn best doet'. Dat is het verschil tussen een goede leraar, die zich er bewust van is dat intellectuele doelen niet alles zijn en die leerlingen opleidt voor het leven, en een leraar die intellect waardeert boven gevoel.

Op metaniveau is het verder belangrijk dat leraren trouw zijn aan hun eigen gevoel omdat niet alles wat in onderwijsland gebeurt, goed is. Er worden dingen gedaan die schadelijk zijn voor de ontwikkeling van leerlingen. Het toetsen van leerlingen in Nederland, i.e. het grote aantal toetsen dat bij jonge leerlingen wordt afgenomen, staat bijvoorbeeld al een paar jaar ter discussie.

Wat ethisch is en wat niet, kristalliseert zich uit in de dagelijkse onderwijspraktijk en onethische voorschriften worden gewoon echt pas als zodanig benoemd, wanneer er een groep leraren is die dat doet. Liefdevol en opbouwend onderwijs geven komt op geen andere manier tot stand dan door leraren die goed in de ogen van leerlingen kijken, en naar hun lichaamshouding, die zien en kunnen duiden wat een les of een lesplan met leerlingen doet. Als die leraren dan te vaak zien dat een bepaalde regel of inhoudelijk onderwerp schadelijk is voor leerlingen, dan hebben de leerlingen geen andere bescherming dan het ethisch besef van hun leraar, die weigert om datgene nog langer te onderwijzen.

Het is moeilijk om naar je gevoel te luisteren omdat dat vrijwel altijd betekent dat je moet erkennen dat er dingen gebeuren waar je het niet mee eens bent. Maar het is geen optie om die dingen dan maar goed te praten. Om te zeggen: 'In het begin stond het me tegen, maar nu ben ik het er wel mee eens'. Je bent het er niet mee eens. Er waren redenen waarom het je tegenstond, maar je hebt die weggemoffeld. Je hebt jezelf overtuigd en door anderen laten overtuigen, omdat dat makkelijker was. Eerlijkheid is altijd moeilijker dan met de stroom meegaan, maar als iedereen met de stroom meegaat, kan de stroom uitkomen op plekken die we niet willen.

Gevoel is nooit zomaar. Als iets wringt, wringt het om een reden. Onderzoek die reden, en wees consequent in het omgaan met wat je vindt. Je bent nooit de enige die het voelt, maar waarschijnlijk wel de enige die het durft te benoemen.

Zelf op weg zijn

De persoonlijke verantwoordelijkheid van een leraar is dat hij zichzelf accepteert, maar houdt daar niet op. Alleen wanneer een leraar doorlopend groeit als mens en dus ook als leraar, heeft hij de stevigheid om veranderingen in de maatschappij en de school aan te gaan. Een leraar die zichzelf niet accepteert heeft sowieso geen stevigheid, maar een leraar die dat wel doet maar zich daarnaast niet ontwikkelt, is evenmin stevig genoeg. Er zijn in Nederland allerlei onderwijshervormingen en – trends, plus dat er elke vier jaar een nieuw kabinet komt dat besluiten neemt over het onderwijs, en een leraar die niet een actieve levende relatie heeft met zichzelf, kan dat niet aan. Hij wordt dan óf hyper en gelooft teveel in elk van de voorgestelde veranderingen, of hij krijgt weerstand tegen het steeds moeten veranderen. Beide houdingen benadelen de leerling. Een leraar die gewend is om de gebeurtenissen van de dag een plek te geven, loopt dat risico minder. En de kans dat een leraar dat kan, is groter als hij (zelf-)reflectie en persoonlijke groei als normaal beschouwt. Een leraar beschikt daarom over, of werkt aan, de volgende dingen:

Geestelijke, emotionele en lichamelijke vrijheid

Als een leraar niet vrij is, kan hij geen vrijheid onderwijzen. Nogmaals: een leraar onderwijst een vak maar onderwijst vooral zichzelf en een onvrije leraar onderwijst onvrijheid. Leraren die niet alles durven te denken wat ze echt denken, niet alles kunnen voelen wat ze echt voelen, en niet naar hun lichaam luisteren, bieden hun leerlingen niet wat ze zouden kunnen bieden. Ze zijn beperkt in hun eigen vrijheid en dat vloeit voort in het lesgeven. Op termijn leidt onvrijheid bij een leraar er bovendien toe dat de kwaliteit van hun lessen daalt, want hoe onvrijer je bent, hoe moeilijker het is om nieuwe dingen tot je te nemen. Dat is de ene kant.

De andere kant is dat iemand die in zichzelf onvrijheden heeft, gedrag van anderen dat wel vrij is, niet kan plaatsen. Leerlingen leren op een vrije manier: alles wat een leerling in een leslokaal ervaart is input. Dus als een leerling ineens opmerkt dat er buiten een vogel fluit en hij maakt daar een opmerking over, kan een leraar die op een onvrije en verkrampde manier bezig is met het overbrengen van zijn lesstof, daar niet mee omgaan. Wat een goedbedoelde en gepaste opmerking is voor een vrije leerling, wordt voor een onvrije leraar een ongemakkelijke situatie. Dit voelt een leerling en die vindt dat niet fijn. Hij concludeert dat zijn deelname beperkt moet worden, dat hij dingen niet kan uiten die misschien best wel gepast zouden zijn, en hij wordt dus onvrij omdat de reactie van de leraar op zijn vrijheid, onvrij is.

Een leraar die vrij is kan de opmerking over de vogel waarderen en er kort op ingaan, óf hij geeft aan dat het echt even nodig is om te luisteren naar de les en niet naar de vogel. Welke reactie hij ook kiest, zijn reactie is vrij en creëert geen onvrijheid of schaamte in de leerling. De spontaniteit van de

leerling blijft daarmee intact. Een onvrije leraar zet een rem op de spontaniteit van leerlingen. Dat is zonde en in de meeste scholen ook inconsequent omdat er wel delen van het curriculum zijn waarin de vrijheid, spontaniteit en originaliteit van leerlingen juist wordt aangesproken. Hoe kun je dan verwachten van leerlingen dat ze die dingen aanzetten op momenten dat het gevraagd is, terwijl dat op andere momenten wordt bestraft? Dat is niet logisch. Zo werkt een mens ook niet. Of je voelt je ergens gewaardeerd en vrij, en dan durf je origineel te zijn, of je voelt je beoordeeld en dan kan je best proberen om origineel te zijn maar dat lukt dan niet. Om al deze redenen is het nodig dat een leraar eraan werkt om vrij te zijn.

Lerend zijn

Cursussen, gesprekken met mensen, retraites, boeken, trainingen, opleidingsdagen, wandelingen, het maakt niet uit wat je doet, maar een leraar kan het zich niet veroorloven om zelf niet te leren. Hij moet voeling houden met de ervaring van leren, en blijven weten hoe het is om leerling te zijn. Om bang te zijn iets niet te kunnen, om een bepaald antwoord heel erg nodig te hebben, om het verlangen te voelen iets nieuws te leren, om te voelen hoe het is om afhankelijk te zijn van iemand die meer weet. Als hij dat niet doet, is hij alleen. Hij is dan een kenniseiland en kan dus kennis uitdelen, maar hij deelt met de leerlingen niet de ervaring van leerling zijn. Doet hij dat wel, dan garandeert dat zijn kwaliteit als leraar. Zijn houding richting de leerlingen blijft er dan één van solidariteit, begrip, en openheid.

Congruentie

Een leraar kan niet van een leerling vragen wat hij zelf niet doet. De regels die hij voor de leerlingen opstelt, gelden op de eerste plaats ook voor hemzelf. Dat geldt voor de simpele dingen als op tijd komen, afspraken nakomen, duidelijk communiceren, of eerlijk zijn. Maar het geldt niet in de laatste plaats, wederom, voor het leren zelf: hoe kan een leraar zich een leraar noemen als hij zelf niet actief blijft leren? Hij vraagt van de leerling om van hem te leren. Hoe kan hij dat doen als hij zelf van niemand leert?

Als een leraar van niemand leert geeft dat uiting aan zijn overtuiging dat hij het allemaal het beste zelf kan bedenken. Maar als hij dat gelooft, met andere woorden als hij gelooft dat leraren geen meerwaarde hebben, waarom is hij dan leraar? Is hij dan de enige leraar ter wereld die wel iets te bieden heeft? Dat is statistisch heel onwaarschijnlijk.

Een leraar kan alleen geloofwaardig zijn als leraar en als autoriteitspersoon, wanneer hij in staat is om te leren en zich op zijn beurt te voegen naar een autoriteit die hem stimuleert, steunt en inspiratie geeft. Anders vraagt hij iets van leerlingen dat hij zelf niet doet. Bovendien geeft hij dan

iets aan leerlingen dat hij zelf nergens krijgt. Maar hoe kan hij het dan geven? Waar zou het vandaan moeten komen?

De leraar kan zijn positie als autoriteitspersoon niet goed invullen als hij zelf moeite heeft met afhankelijk zijn. Weten dat hij een autoriteitspersoon is en vanuit die wetenschap het beste zeggen en doen dat hij kan bedenken, is niet genoeg. Hij mist dan een dimensie aan het lesgeven die doorslaggevend is. Hij kan tijdens de les dan niet parallel voor zichzelf als leraar en voor de leerling als leerling denken, omdat hij gewoon niet snapt wat het perspectief van de leerling is. Hoe afhankelijkheid voelt, hoe noodzakelijk de woorden van een leraar voor een leerling kunnen zijn, en ook hoe groot de hoop kan zijn die een leerling op een leraar vestigt. Misschien is de leraar wel de enige persoon in het leven van een leerling waarop de leerling nog hoopt. Als de leraar dit niet kan herkennen in de leerling, omdat hij het zelf nooit heeft meegemaakt, gaat dit verloren. De leraar en de leerling missen dan een heleboel kansen.

De leraar heeft dan in principe ook geen meerwaarde bovenop de feitelijke informatie die hij meedeelt. Dat betekent dat hij zichzelf reduceert tot Wikipedia: een bron van informatie, die geen zicht heeft op wat de ontvanger van die informatie beleeft. Het klinkt rigoureuus, maar het is daarom zelfs onrechtvaardig als een leraar niet congruent is en zich niet afhankelijk kan maken van een autoriteit als dat wel is wat hij van een leerling vraagt.

Leren wat lof is

Lof geven aan leerlingen betekent niet (alleen) zeggen 'Goed gedaan', als een leerling een 8 heeft gehaald op een toets. Als een leraar leerlingen alleen looft om hun prestaties, doet hij hen tekort. Hij bereidt hen dan ook niet voor op het leven, want het leven gaat niet om prestaties. Het is belangrijk dat een leraar weet dat er twee verschillende soorten lof zijn, en dat hij in staat is die allebei uit te delen.

De lof om het halen van een 8, met andere woorden de lof om prestaties, moet er wel zijn. Daar zitten een paar voorwaarden aan. De lof op basis van prestaties moet vooral eerlijk zijn. Hij moet zich betrekken op de objectieve resultaten, en los staan van de verwachtingen van de leraar. Elke leerling krijgt elke les weer gelijke kansen en als hij die benut, dan verdient hij daarvoor erkenning.

Dit klinkt voor de hand liggend, maar zo normaal is het niet. In de praktijk bepalen verwachtingen van een leraar soms hoe hij reageert op de prestaties van een leerling. Niks is zo vervelend als een leraar die met oprechte verbazing reageert op de goede prestaties van een leerling die hij eigenlijk al had afgeschreven. Dat wekt de indruk dat het echt heel bijzonder is dat die leerling ook een keer iets kan, en dat het waarschijnlijk geen tweede keer gaat gebeuren. Niks is zo demotiverend als een

leraar die gewend is aan de goede resultaten van een andere leerling, en die resultaten gewoon maar voor lief neemt omdat die leerling het toch wel kan. Beide houdingen getuigen niet van objectiviteit, consequent zijn, en gelijke kansen. Waar het gaat om objectieve resultaten, moet de houding van de leraar objectief zijn. Credit where credit's due.

Op dieper niveau kan de leraar zijn lof voor elke leerling, op honderden manieren uitdelen, op eigen initiatief. Voor deze soort lof is het juist belangrijk dat hij los staat van resultaten. Hij moet onvoorwaardelijk zijn, zodat een leerling weet dat zijn positie bij de leraar nooit onderwerp van discussie is, hoe slecht of goed zijn prestaties ook zijn. Werken doen leerlingen al hard genoeg, en dat leidt ertoe dat ze soms dus lof verdienen op basis van hun resultaten en soms niet, maar er moet op gezette tijden ook lof komen waar leerlingen niet voor gewerkt hebben. Lof die aangrijpt bij wie ze zijn. Dit kan de vorm hebben van interesse voor een leerling, voor hun hobby ofzo. Misschien loopt er iemand rond met een hele originele rugzak, dan vraag je daar iets over. Het kan liggen in complimentjes met betrekking tot het gedrag dat een leerling vertoont. Er is altijd wel een leerling die de stoelen aanschuift van degenen, die gewoon zijn opgesprongen en weggerend toen het tijd was. Het gaat erom de intrinsieke kenmerken van de leerling, die uniek zijn voor die leerling, te zien en te benoemen. Het is soms echt een verrassing voor leerlingen, die verwachten dat een leraar gewoon een leraar is, om zich te realiseren dat de leraar weet wie ze zijn.

Aan leraren de taak om deze twee vormen van lof, lof op basis van resultaten en onvoorwaardelijke lof voor de persoon die de leerling is, te leren onderscheiden en te leren inzetten. Een leraar werkt naar resultaten toe, maar voor goede resultaten is de relatie die hij met leerlingen heeft bepalend. Die relatie niet te voeden, is hetzelfde als gewoon geen les geven. Dat is een even groot nalaten van je taak als leraar, als wanneer je gewoon geen stof zou overbrengen.

Leerlingen die weten dat de relatie met hun leraar sowieso goed zit, zijn veel moediger en durven veel meer van zichzelf te laten zien. Ze durven hun echte vragen te stellen, ook al klinken die dom. Ze durven hun echt intelligente ideeën mee te delen, ook al vinden de anderen dat raar. Een leerling die verzekerd is van een goede relatie met zijn leraar is vrij, leert sneller, en versnelt het leerproces van zijn klasgenoten.

Je narratief snappen

Het is voor iedereen belangrijk om een duidelijk en gezond levensnarratief te hebben, dus ook voor een leraar. Het klinkt misschien moeilijk, maar het komt erop neer om de samenhang tussen de gebeurtenissen in je leven op zo'n manier te analyseren dat je begrijpt hoe het één tot het ander heeft geleid en dat de motivatie voor je handelen voor jezelf duidelijk is. Zonder een bevredigend narratief is het leven onduidelijk en ondoorzichtig. Dan doen zich vragen voor als: 'Wie ben ik eigenlijk?', 'Is het wel belangrijk wat ik doe?', of 'Waarom is het belangrijk dat ik het doe, en niet

iemand anders?'. De gebeurtenissen in een mensenleven gebeuren niet zomaar en het is de moeite waard om te onderzoeken welke patronen er te vinden zijn.

Het klinkt misschien als een heel werk, om te proberen te snappen hoe je leven gelopen is. Soms voelt het leven eerder aan als toeval of een samenloop van omstandigheden. Dat gevoel is echter niet de hele waarheid. Want je kunt je wel met je bewuste geest onttrekken aan het proberen te vinden van samenhang, maar het onderbewuste is toch altijd op zoek naar antwoorden. En als de geest niet bevredigd is en niet de antwoorden krijgt die ze nodig heeft, dan gaat de geest er zelf mee aan de slag.

Het kan bijvoorbeeld zo voelen alsof je altijd verliest. Waar je ook bent, er zijn mensen die dingen willen en jij wilt ook wel dingen, maar je delft altijd het onderspit. Je bent maar opgehouden met vragen hoe dat precies kan, want dat herinnert je alleen maar aan pijnlijke situaties uit het verleden. Je hebt besloten om je te richten op het hier en nu, en niet meer op te komen voor wat je wilt, omdat je toch altijd verliest.

Het niet opkomen voor wat je wilt is in dit voorbeeld een resultaat van de impliciete aanname die de geest ooit een keer heeft gedaan, dat het gewoon niet belangrijk is wat jij wilt en dat je nou eenmaal altijd verliest. Jij hebt dat weliswaar zelf nooit bewust zo geconcludeerd, maar toch is het ontstaan, en bepaalt het de manier waarop je het heden duidt. Als de situaties uit het verleden echter beter geanalyseerd waren geworden, dan was er misschien iets heel anders gebeurd. Dan was met terugwerkende kracht duidelijk geworden waarom je dingen deed en kun je zeggen: 'Oh, in die situatie kwam ik op voor iemand die zwakker was dan ik. En in die andere wilde ik juist voor iemand iets makkelijker maken, maar diegene was koppig. En in de derde situatie probeerde ik heel hard mijn best te doen, maar dat werd niet gezien'. Er ontstaat bij nadere analyse dan een narratief dat te maken heeft met rechtvaardigheid en het goede willen doen, en dat dat helaas niet altijd lukt. Dat is al een hele andere manier om er tegenaan te kijken. De oppervlakkige, automatisch ontstane blik op het verleden was: 'Ik verlies altijd', maar het preciezer en meer kloppende narratief is: 'Ik ben gevoelig voor onrechtvaardigheid en dat is soms nadelig voor mezelf'. In het kloppende narratief zit acceptatie en belangrijker, het helpt om toekomstige gebeurtenissen een plaats te geven. Op het moment dat er weer een situatie ontstaat waarin iets onrechtvaardigs gebeurt, kun je dan zeggen: 'Dit heeft veel impact op mij, dat weet ik van mezelf. Ik wil hier iets mee doen. Uit het verleden weet ik dat het vaak vechten tegen de bierkaai is, maar ik ga toch maar proberen om iets te veranderen'. Als het daarna nog negatief uitpakt is dat jammer, maar dan nog is die uitkomst beter te plaatsen en makkelijker te accepteren, dan wanneer het gevoel van 'Ik verlies altijd' de boventoon zou voeren. Het vinden van een kloppend narratief biedt duidelijkheid, geeft geestelijke rust, en biedt de gelegenheid om de gebeurtenissen in de toekomst minder beladen en opener tegemoet te zien. Bovendien biedt het een kapstok om jezelf en anderen beter te leren kennen. Alle kleine

eigenheidjes van mensen zijn namelijk niet zomaar. Dat iemand altijd zijn sleutels verliest, of juist altijd bij zich heeft. Dat hij zijn salade eerst eet en dan pas het vlees. Dat sommige onbenullige dingen ineens heel belangrijk voor je zijn, zonder dat je zelf weet waarom.

Er is altijd een waarom, en dat waarom is te kennen. Hoe meer de leraar erin investeert om dat in zichzelf aan te gaan, hoe beter hij zijn leerlingen begrijpt en kan ondersteunen.

De toekomst van de leerling

Als je het als leraar goed hebt gedaan, heb je 1) een voorbeeld gegeven van een liefdevolle autoriteit, 2) een voorbeeld van dienend leiderschap, 3) een voorbeeld van onvoorwaardelijke acceptatie, en 4) een voorbeeld gegeven van liefde. Uiteindelijk kunnen leraren dat doen: liefde onderwijzen. Als ze zelf zuiver zijn in hun intenties, als ze menselijk durven zijn en de liefde van leerlingen durven te accepteren, als ze het vertrouwen dat tussen de leraar en leerlingen groeit niet inperken maar laten bloeien, dan hebben ze liefde onderwezen.

Zelfstandigheid

Hoe vollediger de leerling in staat is de leiding van de leraar te vertrouwen op het moment dat hij bij de leraar is, hoe vollediger hij zichzelf kan vertrouwen, op het moment dat hij van de leraar afscheid neemt. Dat klinkt misschien paradoxaal maar dat is het niet. De leraar heeft, als het goed is, namelijk twee dingen gedaan.

Hij heeft de leerling op gezette tijden buiten zijn comfort zone gebracht. Hierdoor heeft de leerling het ongemakkelijke gevoel daarvan ervaren, en ook dat dat gevoel niks engs is, en ook dat hij dan toch blijkt te kunnen wat hij eerst niet dacht. De leerling is dus bekend geworden met groei en met het aangaan van een uitdaging, en durft die beter aan te gaan dan leerlingen die hiermee niet bekend zijn.

Verder heeft de leraar de leerling laten zoeken naar zijn eigen innerlijke waarheid. Een leraar is leidend omdat hij een perspectief op de leerling heeft dat de leerling zelf niet kan hebben, maar bij dat perspectief hoort ook dat hij stimuleert dat de leerling leert vertrouwen op zijn eigen oordeel. De leraar heeft tijdens het onderwijs aan de leerling gevraagd: 'Wat vind jij?', en: 'Welke overwegingen spelen hier?', en: 'Welke is daarvan het belangrijkste?'. De leraar heeft de leerling laten denken en heeft dat denken zo gestuurd dat de leerling kan herkennen welke redeneringen productief of opbouwend zijn, en welke dood lopen.

Leerlingen laten zoeken naar de waarheid in zichzelf is even belangrijk als normatief zijn. Leerlingen hebben eerst een duidelijke norm nodig, om te zien hoe die eruit ziet. Maar leerlingen zijn zelf ook in staat om te denken, zichzelf te leiden, en dat moeten ze vroeg of laat ook doen. Daarvoor hebben ze de innerlijke vaardigheid nodig te kunnen ontdekken wat hun eigen waarheid is. Die vaardigheid doen ze niet op als de leraar hen nooit laat denken, of hen vragen stelt waarop alleen maar eenduidige antwoorden zijn. Het is belangrijk dat leerlingen ervaren dat vragen soms moeilijk zijn, maar dat het toch belangrijk is om ze te stellen, ook al is er in eerste instantie geen antwoord. Het is belangrijk om te ervaren dat sommige antwoorden pas komen als je er even naar zoekt. Het leren zoeken naar antwoorden en tijdens die zoektocht kunnen verdragen dat je iets niet weet, biedt een

buffer tegen zwart-wit denken, te snel conclusies trekken, en bevooroordeeldheid. De waarheid die aan het eind van zo'n zoekproces gevonden wordt, is ook stevig en doorleefd. Het is een soort waarheid waarop een leerling kan bouwen en die, eenmaal gevonden, maar in beperkte mate beïnvloed kan worden door meningen van buitenaf.

Kritische houding

Als een leraar een goede leraar voor de leerling is geweest, en de leerling verlaat de leraar, dan heeft de leerling ervaren hoe het is om te werken voor erkenning die wat waard is. Dit maakt de kans kleiner dat de leerling in de toekomst gaat werken voor erkenning die niks waard is. Hij weet wat een inspirerend en wijs persoon tegen hem hoort te zeggen, hij weet hoe het voelt om uitgetild te worden boven zichzelf, hij weet hoe een gesprek voelt dat hem echt verrijkt. Hier gaat de leerling in zijn verdere leven naar op zoek, en dan kan hij hetzelfde vinden bij een andere leraar, of hij vindt het nergens. In ieder geval gaat hij op zoek met een kritische blik.

Het is belangrijk dat leerlingen kritisch zijn op mensen die zich opwerpen als leraren, omdat niet alle mensen die zich opwerpen als leraar, ook leraren zijn. Niet alle leiders zijn betrouwbaar, niet alle waarden die door leiders worden vertegenwoordigd zijn vredelievend en opbouwend. Een leerling die een goede leraar heeft gehad, prikt hier doorheen. Hij zegt dan: 'Jij doet wel heel sterk en leidend en er luisteren veel mensen naar jou, maar ik krijg helemaal niet het gevoel van veiligheid/waardering/autonomie/vrijheid dat ik eerst van mijn leraar kreeg. Dus zo bijzonder zal het wel niet zijn, wat je zegt'. Als leerlingen geen voorbeeld hebben van een waardige autoriteit die er voor zorgt dat aan iedereen binnen zijn invloedssfeer recht wordt gedaan, dan leren leerlingen nergens dat dat een voorwaarde is voor het hebben van autoriteit. Ze zien dan in iedereen die wat roept een potentiële autoriteit of een potentieel voorbeeld en toetsen dat voorbeeld niet aan het belang van alle mensen, omdat ze gewoon niet weten dat dat zo hoort.

Een goede leraar behoedt een leerling ervoor om al te veel achter allerlei tweederangs leraren en voorbeelden aan te lopen. Hij stimuleert tevens dat een leerling, op het moment dat er nergens inspirerende voorbeelden zijn, zelf het heft in handen neemt en gaat leiden. Want een leerling die een goede leraar heeft gehad, heeft een soort benchmark en kan zeggen: 'Ik zie nu nergens om me heen iemand die is zoals mijn leraar, en ik zie nergens om me heen iemand die beter kan wat hij kon, dan ik zelf. Dus stop ik maar met zoeken en ga ik dat doen'. Een leerling die nooit een goede leraar heeft gehad kan dit niet, omdat hij denkt dat het de norm is om te luisteren naar mensen die zijn aandacht en loyaliteit eigenlijk niet waard zijn. Hij weet niet eens dat het anders zou kunnen. Een leerling die een goede leraar heeft gehad doet alles voor die leraar, en doet bijna niks meer voor mensen die zijn inzet niet waard zijn.

Zelfkennis

Een leerling die een goede leraar heeft gehad heeft, op het moment dat hij die leraar weer verlaat, meer zelfkennis dan ervoor. De leraar heeft de leerling meegenomen in het ontdekken van zijn eigen mogelijkheden en het doorbreken van beperkingen in zijn hoofd. De leraar heeft de leerling leren duiden wat hij voelt en daar over leren communiceren. Hij heeft de leerling leren zeggen wat de leerling niet eens wist dat hij te zeggen had. Door het vertrouwen van de leraar in de leerling is de leerling meer zichzelf geworden.

Als een leraar een leerling heeft geholpen in het leren herkennen van zijn eigen behoeftes, dan heeft hij de leerling een grote dienst bewezen. Interpretaties van gedrag zijn er namelijk al genoeg en zelden wordt er de moeite genomen om door te vragen waarom iemand eigenlijk doet wat hij doet.

Als een leerling dan van zichzelf niet weet waarom hij doet wat hij doet, dan is hij geneigd de interpretaties van zijn omgeving te gaan geloven. Het is dan een beschermende factor als de leerling nog weet wat de leraar hem hierover geleerd heeft. De leerling weet dan nog: 'Mijn leraar accepteerde mij altijd. En als ik bij hem zo deed als ik nu doe, dan wist hij altijd dat het niet uit boosheid was, maar gewoon omdat ik het goed wilde snappen'. Daardoor kan de leerling zichzelf blijven accepteren en de interpretaties van zijn gedrag door anderen, naast zich neerleggen.

De acceptatie van de leerling door de leraar is de poort naar de zelfacceptatie en zelfkennis van de leerling. Als leerlingen een accepterende houding ten aanzien van zichzelf wordt aangeleerd, dan biedt hen dat in hun toekomst de gelegenheid om open te blijven naar hun eigen gevoel, dat niet te veroordelen, er kwetsbaar in te zijn, het juist te duiden, en het vertrouwen te hebben dat er altijd wel een manier is om ermee om te gaan. Het grootste geschenk wat een leraar een leerling kan geven, is om hem erop te leren vertrouwen dat aan de basis van elk handelen van de leerling, de wil ligt om het goede te doen.

Pas als een leerling het vertrouwen heeft dat aan de basis van zijn handelen de wil ligt om het goede te doen, zelfs al snapt hij zelf het verband nog niet helemaal, durft een leerling op zoek te gaan naar het waarom van zijn gevoel en zijn gedrag. Het vraagt heel veel van de leraar om dit vertrouwen bij een leerling te kweken en ook van de leerling om het over te nemen voor zichzelf, maar het is wel de manier om een leerling volledig tot zijn recht te laten komen.

Stel je bijvoorbeeld een leerling voor, die tijdens een les houtbewerking alles doet behalve houtbewerking. Hij heeft geen zin om het hout te schuren, hij wil geen ontwerp tekenen, hij doet niks om het benodigde materiaal bij elkaar te verzamelen. Hij drentelt alleen maar de hele tijd in een hoek, en altijd in dezelfde hoek. Een leraar die gericht is op het afdraaien van zijn les stoort zich aan dit gedrag. Hij zegt keer op keer tegen de leerling dat hij naar zijn plek moet gaan en de opdrachten moet gaan doorwerken. Een leraar die verder kijkt, snapt niet waarom de leerling niks doet. En ook niet waarom hij nooit op zijn plek zit. Hij gaat eens een kijkje nemen bij de leerling en merkt dat de

leerling constant naar de boormachine zit te kijken. De leerling onderzoekt alle deeltjes ervan, hij bestudeert alle knoppen, hij ziet de verschillende boortjes hangen die gebruikt kunnen worden. Hij vindt de boormachine als stuk techniek gewoon vele malen boeiender dan de functie die de boormachine heeft voor de houtbewerking. De leerling zit dus niet op zijn plek bij houtbewerking, maar zou wel op zijn plek zijn bij autotechniek. Een goede leraar ziet dit, en hij ziet dit pas nadat hij het 'storende' gedrag van de leerling eerst accepteert en vervolgens nader analyseert. De leerling wisselt van houtbewerking naar autotechniek en klaar, iedereen blij.

Zoiets kan nooit gebeuren als een leraar onverklaarbaar gedrag niet probeert te verklaren, vanuit de veronderstelling dat er een logische en positieve verklaring voor is. En als een leraar dat nooit probeert, is de kans nagenoeg nul dat een leerling dat later in zijn leven zelf wel doet. Hij blijft dan altijd denken: 'Ik kan me nou eenmaal niet concentreren op de opdrachten die ik moet doen'. Een leerling die heeft geleerd dat zijn gedrag niet zomaar is, denkt: 'Waarom moet ik dingen doen waarop ik me niet kan concentreren? Ik ga dat maar eens aan iemand vragen'.

Een leerling leert niet herkennen wat hij kan, en geloven in wat hij kan, als hij zijn eigen voorkeuren en weerstand tegen dingen niet durft te vertrouwen en in vertrouwen durft te benoemen. Hij leert dan nooit hoe het voelt om datgene te doen wat bij hem past. Een leraar heeft de unieke kans om een leerling erin te ondersteunen dit wel te doen.

Geen vrees

Er is veel angst in de wereld, en veel ervan is onterecht. De angst voor vreemdelingen bijvoorbeeld. Angst is aanstekelijk en het is sowieso moeilijk om er niet in mee te gaan, maar zonder een goede leraar of een goed rolmodel is het nog moeilijker. Elke dag worden op tv, in kranten en op het internet dingen gezegd die eng zijn, of verdrietig, en er wordt vaak ook nog bij gezegd wat je allemaal moet doen om te voorkomen dat het jou gebeurt. Er is zo veel goede raad dat je van de goede raad alleen al bang zou worden. Dat is de wereld waarin leerlingen terecht komen: een overvloed aan informatie, waarschuwingen, richtlijnen, mogelijkheden, en wie helpt ze daarin kiezen? Want als ze luisteren naar alles, is het eind zoek.

De angst die in de wereld is, is groot, maar ze is niet de basis van ons leven. Zelfs mensen die angstig leven en steeds op zoek zijn naar het creëren van veiligheid voor zichzelf, zijn niet zo bang als ze lijken. Er is, om te leven, altijd een bepaald vertrouwen nodig en dat hebben we allemaal, zelfs als we het van onszelf niet weten. We kunnen wel denken dat we control freaks zijn en onze auto's relatief iets te vaak voor een controle naar de garage brengen. Maar stiekem gaan we toch elke dag met diezelfde auto op pad. Kennelijk bestaat er wel een vertrouwen dat we goed kunnen autorijden, dat anderen ons niet aanrijden, dat de auto het blijft doen, etc. De neiging om controle te willen hebben

over onverwachte uitkomsten is menselijk, maar de noodzaak om te vertrouwen dat dingen toch wel goed komen is veel groter en iedereen heeft dit vertrouwen ook, bewust of onbewust.

Het is onze taak om leerlingen dit vertrouwen te leren herkennen en hen erop te wijzen dat niets tot stand komt vanuit angst. Dat handelen vanuit vertrouwen, op de lange termijn, zinvoller en efficiënter is. Ook wanneer de wereld zegt dat je je zorgen zou moeten maken om probleem X, Y, of Z, dat het dan nog steeds zinvoller is om eerst te kijken in welke dingen je eigenlijk vertrouwen hebt, voordat je zelfs maar gaat kijken naar X, Y, of Z.

Beslissen vanuit vertrouwen is iets heel anders dan reageren vanuit angst en hoe vaker je beslist vanuit vertrouwen, hoe minder legitiem de angst achteraf blijkt te zijn geweest. Dit is echter pas te ervaren nadat je de keuze maakt om te beslissen vanuit vertrouwen. Als je altijd reageert uit angst dan lijkt ook dat achteraf namelijk altijd legitiem, dat is het moeilijke. Zo werkt de geest gewoon, en daarom is het lastig om tegen angst in te gaan. Ze voedt zichzelf. Het is net als met die mensen die zich voorbereiden op het einde van de wereld. De ene slaat ladingen rijst en bonen in, en de ander ziet dat. De ander gaat vervolgens flessen water aanslepen, en dat ziet de één weer, die dat vervolgens ook maar gaat doen. De handeling die gebeurt op basis van angst, biedt de geest een legitimatie voor de angst en geeft een vals gevoel van zekerheid. Want hoe ver denken mensen te komen, bij het einde van de wereld, met een paar zakken rijst en bonen en een paar flessen water? Het gevoel van zekerheid dat handelingen bieden die gedaan worden op basis van angst, is een onecht gevoel. Het is eenzelfde geruststelling als de geruststelling van een joint: eventjes veilig. Als wij leerlingen leren dat ze zich niet op die manier zorgen hoeven te maken over hun veiligheid, omdat de angst voor allerlei doemscenario's niet terecht of in ieder geval zinloos is, besparen we hen veel leed en veel zinloze omzwervingen.

Wat helpt tegen angst, is dromen. Angst is de vrees om te verliezen wat je hebt (vrijheid, gezondheid, liefde, geld of ruimte), maar het is veel effectiever om pro-actief bezig te zijn met het creëren van en kiezen voor die dingen, dan om op een reactieve manier bang te zijn dat je ze verliest. De aanval is de beste verdediging, zagezegd. Je kunt leven voor liefde, ondanks dat die nergens is. Je kunt de waarheid spreken, al levert dat minder op dan liegen. Je kunt hoop hebben, ook als dat op basis van de omstandigheden het allerlaatste is dat gepast lijkt. Er is voor iedereen op deze aarde iets unieks bij te dragen en onze levens kunnen geleefd worden vanuit die hoop en in de zoektocht naar wat datgene is. De zoektocht wordt dan de leidraad, in plaats van het beschermen van wat we hebben. Als we ons realiseren dat we sowieso altijd op reis zijn, maken we ons veel minder druk over de status quo en de eventuele bedreigingen daarvan. Door leerlingen uit te rusten met deze houding en hen de hoop te geven dat er een plek bestaat waar ze hun unieke bijdrage kunnen gaan leveren, beschermen we ze tegen de besmettelijkheid van de angst.

De stem van de leerling

De stem van de leerling wordt hoorbaar in de wereld als de stem van een goede leraar hoorbaar blijft in de leerling. De leerling heeft de stem van vertrouwen in zichzelf dan volledig geïntegreerd waardoor hij, op het moment dat hij los is van de leraar, nog steeds diens waarderende en bemoedigende stem hoort. Het is zijn eigen stem geworden.

Blijvende waardering

Een goede leraar is een 'gift that keeps on giving'. Het hebben van een goede leraar is in zichzelf een fijne ervaring en de resultaten ervan zijn direct voelbaar, maar ze worden ook meer voelbaar naarmate een leerling zich in de wereld begeeft. Pas wanneer een leerling ziet dat het niet overal zo fijn is als het bij zijn leraar was, realiseert hij zich hoe bijzonder dat was en hoe nodig het is, dat er meer van dat soort leraren zijn.

Het gebrek aan echte leraren is overal in de maatschappij zichtbaar. Het is zichtbaar in de schroom die mensen hebben om te doen wat hun hart zegt. Het is zichtbaar in het schuldgevoel dat mensen hebben jegens elkaar, op het moment dat ze niet aan elkaars verwachtingen kunnen voldoen. Het is zichtbaar in het geweld dat mensen zichzelf aandoen, om maar te kunnen blijven voldoen aan die verwachtingen. Dat zijn allemaal tekenen van een beschadigde autonomie, en een beschadigde autonomie wijst erop dat er nog nooit iemand onvoorwaardelijk vertrouwen in die persoon heeft gehad.

Als mensen niemand kennen die onvoorwaardelijk vertrouwen in hen heeft (gehad), dan vinden ze het acceptabel om zichzelf kleiner te maken dan ze zijn, en zo hun leven te leven. Ze weten niet hoe het voelt om hun volle grootheid in te nemen en denken dat het de norm is om sociaal wenselijk gedrag te vertonen en zich aan te passen. Ook dit kan besmettelijk zijn. Als we iemand tegenover ons hebben die zich klein maakt, bestaat de neiging om onszelf ook klein te maken, uit solidariteit. We nemen de houding van de ander ongemerkt over.

Daarmee bewijzen we echter de ander noch onszelf een dienst. Door sterk te zijn, geven we anderen namelijk de gelegenheid om dat ook te zijn. Onze eigen kracht bevrijdt de kracht in andere mensen. Mensen kunnen meestal pas volwaardig zichzelf zijn, op het moment dat ze iemand tegenover zich hebben, die dat ook is. Als we leerlingen opleiden om zichzelf te zijn, en precies zo sterk te zijn als ze zijn, dan hebben ze in hun verdere leven daarom automatisch de rol van bevrijder. Alleen al door hun houding, die autonoom is en die niet toelaat dat hun vrijheid wordt ingeperkt, bevrijden ze anderen. Onderwijs waarin de onvoorwaardelijke acceptatie door een leraar de autonomie van de leerling versterkt, is helaas niet overal de norm. Maar dat hoeven onze leerlingen niet te weten. Het enige wat leraren kunnen doen, is dat voor zichzelf wel tot norm uitroepen, zodat het het enige is dat hun

leerlingen leren kennen. Vanuit daar mag de leerling dan gaan ontdekken dat de wereld niet voor iedereen zo steunend is als ze voor hem is geweest, waarbij hij hopelijk de motivatie opvat om de wereld wel iets meer zo te maken. Dan is de stem van onvoorwaardelijke acceptatie voortgeplant in de leerling.

Zelfbewustzijn

Een leerling mag weten dat hij de stem van zijn leraar in zich draagt en mag ook weten dat hij bijdraagt aan de koers die de leraar heeft uitgestippeld. Leerlingen willen dit ook graag. Op de basisschool is dat heel duidelijk te zien. Leerlingen op de basisschool zijn vaak zo trots als ze de leraar op één of andere manier mogen helpen. Als hen verteld wordt wat de leraar wil, en dat zij daarin dan een taakje krijgen. Het bord uitvegen, of melk halen. Van die dingen worden leerlingen gewoon trots en blij.

Als leerlingen ouder worden laten ze dit minder zien, maar de erkenning dat een leraar het goed vindt wat je doet en dat hij je hulp kan gebruiken, blijft altijd iets speciaals. Het blijft speciaal voor mensen als degene die hen leidt, of degene die hen inspireert, tegen hen zegt dat ze mee kunnen helpen en een rol mogen innemen waarin ze iets bijdragen. Dat is een gevoel dat even fijn is als de acceptatie van een leraar: door de leraar genoeg vertrouwd te worden om door hem ingezet te worden. Het geeft een extra laag aan het zelfvertrouwen van een leerling en het maakt het leren van leerlingen nog zinvoller, als ze weten dat zij op hun beurt daar anderen ook mee kunnen helpen. Het is een bijzonder en groot geschenk om leerlingen het gevoel mee te geven dat ze een positieve invloed kunnen uitoefenen op de wereld om hen heen, op een manier die de leraar zou toejuichen. Het is bijna een garantie ervoor, dat een leerling dat dan ook gaat doen.

Omgaan met de wereld

Een leerling die een goede leraar heeft gehad en die die leraar volledig heeft leren vertrouwen, is in de minderheid. Er zijn in de wereld veel meer leerlingen die niet zo'n leraar gehad hebben dan wel, en het resultaat is dat die leerlingen zich schamen voor delen van zichzelf en/of zich schuldig voelen als ze doen wat hen goed lijkt. Ze zoeken naar criteria om te bepalen welk handelen goed is maar omdat ze niet van een leraar geleerd hebben om die criteria te vinden in hun eigen waarheid, landen ze nooit echt. Leerlingen die wel geleerd hebben om autonoom te zijn, moeten hiermee om kunnen gaan. Ze hebben betere bagage gekregen maar voelen soms wel de gevolgen van de slechte bagage van anderen, buiten hun schuld.

Doelen na doelen

Een leerling verblijft een bepaalde periode onder de hoede van een leraar, met het doel om bepaalde doelen te halen. Hopelijk is dat echter niet het enige dat gebeurt. De leraar onderwijst zijn leerlingen enerzijds de inhoud die ze nodig hebben om de vastgestelde doelen te halen, maar onderwijst anderzijds een vorm van menszijn en onderwijst ten slotte ook het vermogen om verder te kijken dan de doelen op zich. Het karakter van het contact tussen leraar en leerling is tijdelijk, maar dat betekent niet dat de leraar de leerling geen vaardigheden kan leren die de leerling blijvend voeden, en één van die vaardigheden is om steeds weer verder te kijken, naar het doel achter het doel. Doelen op zich zijn namelijk niet heilig, en het blindstaren op doelen werkt alleen, en is alleen bevredigend, in een situatie waarin doelen worden voorgegeven. In een school is dit zo, want de school bestaat om leerlingen vastgestelde doelen te laten halen. In een baan is het meestal ook zo, omdat een werknemer een bepaalde functie vervult, die bestaat uit een geheel van meerdere doelen. In het leven als geheel is het echter maar heel onduidelijk wat de doelen zijn. Er zijn concrete dingen die als doelen worden gezien, zoals een baan vinden, of een gezin stichten, en er zijn abstracte dingen die als doelen worden gezien, zoals goed zijn voor anderen of integer leven. Maar vooral die laatste doelen zijn helemaal niet zo eenduidig te behalen. En belangrijker: er is voor die doelen geen autoriteit. Er is niemand die zegt: 'Als jij nu deze flessen in de glasbak gooit, heb je deze week genoeg gedaan voor het milieu'. De waarden die wij proberen te leven, leven we na in situaties die tijdelijk zijn en dus is ons naleven ervan maar relatief. Want flessen in de glasbak gooien klinkt milieubewust, maar in principe zouden we, om milieubewust te zijn, ook al onze elektronische apparatuur kunnen verkopen en nooit meer een lamp aan kunnen doen in huis. De mate waarin wij in staat zijn om onze eigen morele standaarden te handhaven, is een functie van de energie die we daarvoor hebben, en de eisen die we stellen aan onszelf. Er is wat dat betreft niemand, die een doel formuleert.

Het is dus onvolledig om leerlingen te leren naar doelen toe te werken, als de doelen die écht belangrijk zijn, constant verschuiven. Het is voor die laatste vorm van doelen veel belangrijker dat leerlingen leren werken in de geest van iets, dan hen te leren om blij te zijn als ze een bepaald doel tot in de puntjes hebben afgerond.

Blij zijn om het afronden van taken is frustrerend als de taken die je probeert af te ronden, zich steeds transformeren, en dat zijn heel veel taken in het volwassen leven. Het is dan nodig om 1) te leren hoe je je best kunt doen om ze te bereiken, terwijl je daarnaast weet dat het 2) misschien nooit helemaal lukt, en 3) hoe je jezelf daarbij mild kunt bejegenen cq. vergeven als het eens niet lukt, en hoe je 4) de koers opnieuw bepaalt als de concrete realiteit verandert. Doelen zijn niet heilig en het behalen van doelen op zich, kan ons niet door het leven leiden. De principes op basis waarvan wij proberen te leven bieden die leiding wel. Het is voor de toekomst van leerlingen daarom zinvol om

hen erop te wijzen dat, hoewel het halen van doelen belangrijk is, ze op een diepere laag bevrediging kunnen putten uit het leiden van een integer leven, levend in de geest van de voor hen belangrijke waarden, los van de doelen die ze daarmee wel of niet behalen. Sterker nog, het is nodig dat leerlingen weten dat daarin de echte rust te vinden is. Het behoedt hen voor fanatisme en niet kunnen loslaten, en het stelt hen in staat om met teleurstellingen om te gaan.

Zichzelf overbrengen

Net als een leraar zijn menszijn heeft onderwezen aan de leerling, zo kan de leerling zijn eigen menszijn dankzij de leraar gaan onderwijzen aan anderen. Hij heeft de leraar dat zien doen, dus kan het daarna zelf. De leerling heeft evenveel respect voor zichzelf als de leraar voor zichzelf en de leraar voor de leerling, waardoor de leerling de vrijheid heeft om zichzelf te zijn.

Uiteindelijk is elk leren tussen mensen, ook het leren in de volwassenheid en ook leren dat niet op scholen plaatsvindt, veel meer een 'leren kennen van iets of iemand anders', dan een 'machtig worden van bepaalde kennis'. Het beste leren vindt plaats door iemand te leren kennen die anders denkt dan jezelf. Je kunt wel een boek lezen, met daarin voor jou nieuwe kennis, maar wat weet je dan? Je hebt de kennis tot je genomen binnen het kader dat al in je hoofd zat. Er is dus niet fundamenteel iets veranderd. Je hebt alleen maar een grotere hoeveelheid aan kennis in je hoofd, maar dat is nog niet wat leren is.

Leren opent nieuwe perspectieven in de geest en de beste uitnodiging om zo'n perspectief toe te laten, vinden we in de persoonlijkheden van andere mensen: in de mensen wier mening we op waarde schatten en wier uitingen we bijzonder vinden. We denken, als we zulke mensen tegenkomen, toch ook niet: 'Oh, laat ik een boek lezen over die persoon?'. Nee, we denken: 'Ik wil veel tijd met diegene doorbrengen, want wat hij zegt vind ik interessant en het verrijkt me'. Dat laatste is de definitie van leren. Er komt een nieuw perspectief je geest binnen, vermomd als een mens, en door bij die mens te zijn, kun je leren wat het nieuwe perspectief allemaal inhoudt.

Elk mens heeft het in zich om voor andere mensen zo'n perspectief-brenger te zijn. Leerlingen die zo iemand als leraar hebben gehad, hebben daarin een voorsprong. Ze weten welke kwaliteiten van jezelf je in kunt zetten en kunt omarmen op zo'n manier, dat ze bij andere mensen hun geest openen.

Dit gaat ver uit boven de stof die een leraar leert, dit hoort wederom bij het onderwijzen van mens-zijn dat een leraar doet. Als een leraar iemand is die in staat is om anderen te openen, dan zijn de leerlingen niet alleen geïnteresseerd in de stof die hij overbrengt en ook niet in de meerwaarde die de leraar heeft voor het leerproces van de leerling, maar dan worden de leerlingen geïnteresseerd in de mens die de leraar is. Een leraar die dit voor elkaar heeft gekregen, heeft 'echt contact' onderwezen, en heeft voor leerlingen de mogelijkheid geopend, om in elke leraar een mens te zien.

En leerlingen die dat kunnen, kunnen overal zichzelf zijn. Of ze nou ergens staan als leraar of als leerling, het mens-zijn van de ander wordt voor die leerlingen belangrijker dan zijn positie. Autoriteit op basis van positie verdwijnt, omdat autoriteit totaal afhankelijk wordt van de geloofwaardigheid, goedheid en openheid van de ander. Deze leerlingen luisteren niet meer naar mensen omdat ze boven hen staan of ouder zijn, maar alleen maar op basis van liefde. Dat is de toets waaraan ze de ander onderwerpen.

Daarmee zijn deze leerlingen krachtig en autonoom geworden. Ze zijn niet om te kopen en ze zijn niet bereid om zichzelf geweld aan te doen, omdat ze weten dat een goede leraar, oftewel een goed mens, dat niet van hen zou vragen. Dat is het eindstation van empowerment.

Slot

Een leraar kan leerlingen, door hen onvoorwaardelijk te accepteren en hen rechtvaardig te behandelen, veel meer leren dan de stof die hij overbrengt. Hij kan hen leren wat een goed mens is, hij kan hen leren om vertrouwen te hebben in een liefdevolle en betrokken autoriteit, hij kan hen leren om innerlijke remmingen en veroordelingen los te laten, hij kan hen kort gezegd emanciperen en de kracht meegeven om anderen te emanciperen.

De taak van een leraar staat op papier weliswaar vooral in relatie tot het laten slagen van leerlingen, maar op menselijk niveau gaat de taak van een leraar veel verder. Een leerling komt kwetsbaar, jong, hoopvol, en misschien ook bang een lokaal binnen en is afhankelijk van de hele persoonlijkheid van de leraar om tot zijn recht te komen. Voor een leerling is een leraar niet zomaar een mens. Een leraar mag en kan dingen die andere mensen in het leven van een leerling niet mogen of kunnen. Die positie heeft een leraar, en als hij die op een integere manier inneemt, dan kan hij het leven van een leerling veranderen. Dat is de menselijke realiteit van het beroep: de automatische status van een leraar is een gegeven. Hij kan die status vervolgens innemen en benutten, of hij kan zijn ogen ervoor sluiten en een verwaterde versie van leraarschap uitleven. Er is niemand die een leraar ervan weerhoudt dat te doen. Het ligt volkomen in de hand van de leraar zelf, hoe groot of klein hij zijn eigen meerwaarde wil laten zijn.

Nawoord

Dit boek is geschreven in de hoop dat leraren weer gaan inzien hoeveel autoriteit ze hebben en dat ze die autoriteit ook gaan innemen. De status van het beroep mag in de afgelopen jaren zijn gedevalueerd, en de definitie van leraarschap mag verwaterd zijn geraakt, maar dat zijn culturele verschijnselen. Ze zijn een resultaat van de Nederlandse maatschappij, waar polderen de norm is en leiders vooral overleggers zijn. Maar leiders zijn nodig en het hebben van een goede leider, net als het hebben van een goede leraar, is een verademing. Het is een algemeen menselijke behoefte om zich te richten naar het hogere, het wijzere, of naar de degene die kan inspireren. Elke leraar heeft de kans om die behoefte voor een leerling te vervullen.

Hoewel de maatschappij leraren misschien niet zo heel bijzonder meer vindt, is een leraar dat voor een leerling per definitie wel. Puur en alleen het feit dat een leraar voor de groep staat, ontlokt aan een leerling interesse, respect, hoop, nieuwsgierigheid, en nog allerlei andere reacties die gebruikt kunnen worden om de leerling te versterken en zijn leven een stuk in de goede richting te helpen. Elke leerling is een vat vol kansen en mogelijkheden en als een leraar daar goed op ingaat, vergeet een leerling dat nooit, al wordt hij 100 jaar.

Leraar zijn is een zware taak. Hij houdt niet op als de werkdag voorbij is en ook niet in de vakanties. Hij is zelfs zo zwaar dat hij beangstigend kan zijn. Elke leraar die ook maar een klein beetje beseft hoeveel invloed hij heeft op jonge, ontvankelijke mensen, kan niet anders dan daar af en toe van schrikken. Maar hoe bang we ook zijn, dat doet niet af aan de positie die we hebben. Het is aan ons om die positie waardig te zijn. Als leraren de meerwaarde van zichzelf en hun rol niet inzien, bestaat ze ook niet en missen hun leerlingen een essentieel onderdeel van hun vorming. Dan kunnen we alleen maar hopen dat de judoleraar wel kan wat wij niet kunnen, of dat de leerling in zijn familie belangrijke voorbeelden heeft. Want het onderwijs dat de leerling hoort te krijgen, bestaat dan niet. Dan bestaan alleen lesplannen, leerdoelen, theorieën en didactische modellen, en is de gelegenheid om leerlingen diepgaand, positief, en blijvend te vormen, verdwenen.

Leraar, je staat voor een grote taak. Geloof in jezelf en maak het waar.